

TYÖRYHMÄMIETINTÖ 2007:19

*Käräjäoikeuksien
kokoonpanosäännösten uudistaminen*

*Käräjäoikeuksien
kokoonpanosäännösten uudistaminen*

ISSN 1458-6452
978-952-466-657-2 (nid.)
978-952-466-658-9 (PDF)
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
9.1.2008

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Työryhmämietintö	
Käräjäoikeuden kokoonpanot -työryhmä		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
Puheenjohtaja: lainsäädäntöneuvos Jaakko Rautio Sihteeri: erityisasiantuntija Mikko Vuorenpää		Toimielimen asettamispäivä 3.10.2007	
Julkaisun nimi Käräjäoikeuksien kokoonpanosäännösten uudistaminen			
Julkaisun osat Ehdotus hallituksen esitykseksi			
Tiivistelmä Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi oikeudenkäymiskaaren, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain sekä käräjäoikeuslain käräjäoikeuksien kokoonpanoa koskevia säännöksiä. Yhden virkatuomarin ja kolmen lautamiehen kokoonpano olisi edelleen toimivaltainen käsittelemään kaikki rikosasiat. Uudeksi kokoonpanovaihtoehtoksi esitetään kolmen virkatuomarin kokoonpanoa, joka voisi käsitellä kaikkia sellaisia rikoksia, joissa kokoonpanoa olisi pidettävä perusteltuna asian laadun tai muun erityisen syyn takia. Virkatuomarin ja kolmen lautamiehen kokoonpanoa olisi edelleen mahdollista vahventaa toisella lainoppineella tuomarilla, jos sitä asian laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna. Samoin edellytyksin käräjäoikeudessa voi olla neljäs lautamies. Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvaltaa laajennettaisiin kaikkiin sellaisiin rikoksiin, joista voi syytteen mukaan seurata enintään kahden vuoden vankeusrangaistus sekä tiettyihin muihin nimeltä mainittuihin rikoksiin. Lautamiehet eivät esityksen mukaan enää osallistuisi riita-asioiden käsittelyyn. Riita-asiat käsiteltäisiin yhden tai kolmen tuomarin kokoonpanossa. Notaari tai kärjäviskaali ei olisi enää toimivaltainen toimimaan puheenjohtajana lautamieskokoonpanossa. He voisivat toimia kolmen tuomarin kokoonpanossa kahden virkatuomarin rinnalla riita-asioiden lisäksi myös rikosasioissa. Muutoin notaareja ja kärjäviskaaleja koskeva toimivaltasääntely säilyisi asiallisesti ennallaan.			
Avainsanat: (asiasanat)			
Rikosprosessi, käräjäoikeus, tuomioistuimen kokoonpano, lautamies			
Muut tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero) OM 22/41/2007, OM030:00/2007			
Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2007:19		ISSN 1458-6452	ISBN 978-952-466-657-2 (nid.) 978-952-466-658-9 (PDF)
Kokonaissivumäärä	Kieli suomi	Hinta 15,00 €	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Edita Prima Oy		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET

Utgivningsdatum
9.1.2008

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		Typ av publikation Arbetsgruppsbetänkande	
Arbetsgruppen för tingsrätternas sammansättning		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
Ordförande: lagstiftningsrådet Jaakko Rautio Sekreterare: specialsakkunnig Mikko Vuorenpää		Datum då organet tillsattes 3.10.2007	
Publikation (även den finska titeln) Käräjäoikeuksien kokoonpanosäännösten uudistaminen Revidering av bestämmelserna om tingsrätternas sammansättning			
Publikationens delar Förslag till regeringens proposition			
Referat I propositionen föreslås att de bestämmelser om tingsrätternas sammansättning som finns i rättegångsbalken, lagen om rättegång i brottmål och tingsrättslagen ska ändras. Enligt förslaget ska en sammansättning med en yrkesdomare och tre nämndemän fortfarande vara behörig att behandla alla typer av brottmål. Som ett nytt alternativ föreslås en sammansättning med tre yrkesdomare, som kan behandla alla sådana brottmål där denna sammansättning ska anses motiverad med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl. Sammansättningen med en yrkesdomare och tre nämndemän kan vidare förstärkas med ytterligare en lagfaren domare, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av något annat särskilt skäl. På samma villkor kan tingsrätten ha en fjärde nämndeman. Domförhållanden för sammansättningen med en domare utvidgas till att omfatta alla brott som enligt åtalet kan leda till ett fängelsestraff på högst två år och vissa andra brott som anges särskilt. Enligt förslaget ska nämndemännen inte längre delta i behandlingen av tvistemål. Tvistemål behandlas i en sammansättning med en eller tre domare. Notarier och tingsfiskaler är inte längre behöriga att fungera som ordförande i nämndemannasammansättning. De kan ingå i en sammansättning med tre domare vid sidan av två yrkesdomare förutom i tvistemål även i brottmål. I övrigt är bestämmelserna om notariernas och tingsfiskalernas behörighet oförändrade i sak.			
Nyckelord Straffprocess, tingsrätt, domstolens sammansättning, nämndeman			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-numren, andra referensnumren) JM 22/41/2007, JM030:00/2007			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, arbetsgruppsbetänkanden 2007:19		ISSN 1458-6452	ISBN 978-952-466-657-2 (häft.) 978-952-466-658-9 (PDF)
Sidoantal	Språk finska	Pris 15,00 €	Sekretessgrad offentlig
Distribution Edita Prima Ab		Förlag Justitieministeriet	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 3.10.2007 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin laatia ehdotus hallituksen esitykseksi lautamiesjärjestelmän käyttöalan supistamiseksi.

Työryhmän toimeksiannon taustalla oli pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmassa oleva lausuma, jonka mukaan lautamiesjärjestelmästä luovutaan muissa kun vakavissa rikosasioissa ja säästyneet varat käytetään pahiten ruuhkautuneiden käräjäoikeuksien vahvistamiseen.

Työryhmän toimeksiannon mukaan uudistetun lautamiesjärjestelmän lähtökohtana tuli olla yksiselitteisyyden vaatimus. Ennustettavuus, yhdenvertaisuus, sääntelyn selkeys sekä myös käytännölliset näkökohdat edellyttävät, että tuomioistuimen kokoonpano määräytyy mahdollisimman yksinkertaisesti jonkin yleisesti soveltuvan ja mahdollisimman vähän tulkinnanvaraa jättävän mittapuun mukaan.

Asettamispäätöksen mukaan työryhmän tuli selvittää, minkälainen vaikutus lautamieskokoonpanon määräytymisperusteilla eli sillä, voidaanko syytteenalaisesta teosta in abstracto tuomita yli kahden, kolmen tai neljän vuoden vankeusrangaistus, on lautamieskokoonpanon käyttöasteeseen. Tämän selvityksen pohjalta työryhmän tuli tehdä ehdotus lautamieskokoonpanon käyttöalasta.

Riita-asioiden osalta työryhmän tuli selvittää, voidaanko niissä kokonaan luopua lautamiehistä.

Lisäksi työryhmän oli pohdittava, miten lautamieskokoonpano siitä luovuttaessa korvataan ja ovatko nykyiset kokoonpanovaihtoehdot riittäviä uudistuksen jälkeenkin niissä jutuissa, joiden käsittelyyn lautamiehet osallistuvat.

Työryhmän toimikausi päättyi 31.12.2007.

Työryhmän puheenjohtajaksi määrättiin lainsäädäntöneuvos Jaakko Rautio oikeusministeriön lainvalmisteluosastolta sekä jäseniksi erityisasiantuntija Pekka Pärnänen oikeusministeriön oikeushallinto-osastolta ja erityisasiantuntija Mikko Vuorenpää oikeusministeriön lainvalmisteluosastolta. Vuorenpää on toiminut myös työryhmän sihteerinä.

Työryhmä on kokoontunut neljä kertaa. Toimeksiantonsa mukaisesti työryhmä on kuullut 1.11.2007 järjestetyssä tilaisuudessa Helsingin käräjäoikeuden, valtakunnansyyttäjänviraston, Suomen Asianajajaliiton, Suomen Lakimiesliiton ja Suomen Tuomariliiton edustajia. Lisäksi 28.11.2007 järjestetyssä tilaisuudessa kuultiin Suomen lautamiesten, Suomen Lautamiesliitto SLL:n sekä Helsingin Lautamiesyhdistyksen edustajia.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä kunnioittaen luovuttaa mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 9 päivänä tammikuuta 2008

Jaakko Rautio

Mikko Vuorenpää

Pekka Pärnänen

Hallituksen esitys Eduskunnalle käräjä- oikeuksien kokoonpanosäännösten uudis- tamiseksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi oikeudenkäymiskaaren, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain sekä käräjäoikeuslain käräjäoikeuksien kokoonpanoa koskevia säännöksiä.

Yhden virkatuomarin ja kolmen lautamiehen kokoonpano olisi edelleen toimivaltainen käsittelemään kaikki rikosasiat. Uudeksi kokoonpanovaihtoehdoksi esitetään kolmen virkatuomarin kokoonpanoa, joka voisi käsitellä kaikkia sellaisia rikosasioita, joissa kokoonpanoa olisi pidettävä perusteltuna asian laadun tai muun erityisen syyn takia.

Virkatuomarin ja kolmen lautamiehen kokoonpanoa olisi edelleen mahdollista vahventaa toisella lainoppineella tuomarilla, jos sitä asian laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna. Samoin edellytyksin käräjäoikeudessa voi olla neljäs lautamies.

Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvaltaa ehdotetaan laajennettavaksi sellaisiin rikoksiin, joista voi syytteen mukaan seurata enintään kahden vuoden vankeusrangaistus sekä tiettyihin muihin nimeltä mainittuihin rikoksiin.

Lautamiehet eivät esityksen mukaan enää osallistuisi riita-asioiden käsittelyyn. Riita-asiat käsiteltäisiin yhden tai kolmen tuomarin kokoonpanossa.

Notaari tai käräjäviskaali ei olisi enää toimivaltainen toimimaan puheenjohtajana lautamieskokoonpanossa. He voisivat toimia kolmen tuomarin kokoonpanossa kahden virkatuomarin rinnalla riita-asioiden lisäksi myös rikosasioissa. Muutoin notaareja ja käräjäviskaaleja koskeva toimivaltasääntely säilyisi asiallisesti ennallaan.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2009.

SISÄLLYS

Hallituksen esitys Eduskunnalle käräjäoikeuksien kokoonpanosäännösten uudistamiseksi	1
ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
YLEISPERUSTELUT	3
1 Johdanto.....	3
2 Nykytila.....	3
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	3
<i>Lautamiesten kelpoisuus ja käräjäoikeuden nykyiset kokoonpanot.....</i>	<i>3</i>
<i>Lautamiesten valitseminen, lukumäärä ja osallistuminen istuntokäsittelyihin.....</i>	<i>5</i>
2.2 Ulkomaiden lainsäädäntö	6
<i>Ruotsi</i>	<i>6</i>
<i>Norja</i>	<i>7</i>
<i>Tanska</i>	<i>8</i>
<i>Saksa</i>	<i>9</i>
<i>Englanti ja Wales</i>	<i>10</i>
2.3 Nykytilan arviointi	10
3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset.....	13
4 Esityksen vaikutukset	19
5 Asian valmistelu	20
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	22
1 Lakiehdotusten perustelut.....	22
1.1 Oikeudenkäymiskaari.....	22
2 luku. Päätösvaltaisuudesta	22
8 luku. Hakemusasioiden käsittely	27
1.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	28
6 luku. Pääkäsittelystä	28
1.3 Käräjäoikeuslaki	29
2 Voimaantulo	32
3 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys.....	33
LAKIEHDOTUKSET	34
LAGFÖRSLAG.....	39

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Suomessa lautamiesjärjestelmällä on pitkät perinteet, sillä maallikot ovat jossain kokoonpanossa osallistuneet lainkäyttöön aina 1200-luvulta lähtien. Nykyiseen järjestelmään siirryttiin vuoden 1993 alioikeusuudistuksen yhteydessä. Tällöin alioikeudet yhtenäistettiin ja käyttöön otettiin järjestelmä, jossa rikosasioissa ja eräissä riita-asioissa yksilöllistä äänioikeutta käyttää käräjäoikeudessa ammattituomarin rinnalla maallikko, lautamies.

Ennen mainittua uudistusta yleisistä alioikeuksista lähinnä vain kihlakunnanoikeuksissa toimi maallikoita tuomitsemistehtävissä. Puheenjohtajana olevan ammattituomarin rinnalla toimivalla lautakunnalla, joka koostui 5-7 maallikosta, oli yksi kollektiivinen ääni. Vain yksimielisen lautakunnan kanta voitti ammattituomarin kannan.

Raastuvanoikeuden peruskokoonpanossa oli kolme ammattituomaria. Näiden lisäksi eräissä raastuvanoikeuksissa oli yksilöllisen äänioikeuden omaavia kunnallisneuvosmiehiä, jotka eivät olleet lainoppineita. Sen sijaan hovioikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa ei ole eikä ollut ennen vuoden 1993 uudistusta maallikotuomareita. Myöskään hallintotuomioistuimissa ei ole maallikkoedustusta.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Lautamiesten kelpoisuus ja käräjäoikeuden nykyiset kokoonpanot

Oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 2 §:n mukaan käräjäoikeudessa on lainoppineina jäseninä laamanni ja käräjätuomari sekä muina jäseninä lautamiehiä. Käräjäoikeuden puheenjohtajana toimii aina lainoppinut jäsen.

Lautamiesten yleisistä kelpoisuusvaatimuksista säädetään käräjäoikeuslaissa, jonka mukaan lautamiehen pitää olla käräjäoikeuden tuomiopiiriin kuuluvassa kunnassa asuva Suomen kansalainen, joka ei ole konkurssissa, jonka toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu ja jota on pidettävä sopivana toimimaan lautamiehenä. Lisäksi lautamieheltä edellytetään tuomarinvalan vannomista taikka vastaavan vakuutuksen antamista sekä vähintään 25 vuoden ikää. Toisaalta lautamieheksi ei saa nimittää henkilöä, joka on täyttänyt 63 vuotta. Lautamiehenä ei saa olla henkilö, jolla on virka yleisessä tuomioistuimessa tai rangaistuslaitoksessa taikka joka virassaan suorittaa ulosottotehtäviä,

rikoksen esitutkintaa taikka tulli- tai poliisivalvontaa, eikä myöskään virallinen syyttäjä, asianajaja taikka muu ammatikseen asianajoa harjoittava henkilö.

Lautamiesten erityinen kelpoisuus eli esteettömyys määräytyy samalla tavalla kuin tuomareiden esteettömyys yleensäkin. Lautamiehiin sovelletaan näin ollen oikeudenkäymiskaaren 13 luvussa säädettyjä tuomarin esteellisyyssperusteita.

Voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n mukaan peruskokoonpanona rikosasioissa toimii käräjäoikeuden lainoppineen jäsenen ja kolmen lautamiehen muodostama kokoonpano. Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 5 §:n mukaan riita-asiat käsittelee yksi ammattituomari, mutta eräin edellytyksin asia käsitellään useamman jäsenen kokoonpanossa. Tällöin kokoonpano muodostuu pääsääntöisesti kolmesta lainoppineesta jäsenestä, mutta edellä mainittu lautamieskokoonpano on päätösvaltainen nimetyissä riita-asiatyypeissä. Näitä ovat 1) yhteiselämän lopettaminen, avioero ja puolison elatus; 2) lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus; 3) isyyden vahvistaminen ja kumoaminen; 4) lapseksi ottaminen; 5) holhous; ja 6) huoneenvuokra. Edelleen lautamieskokoonpano on mahdollinen tietyissä käräjäoikeudessa käsiteltävissä maa- ja metsätalouden asioissa. Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 2 §:n mukaan lautamieskokoonpanoa voidaan riita- ja rikosasioissa vahvistaa toisella ammattituomarilla ja neljännellä lautamiehellä.

Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan rikosasia voidaan lautamieskokoonpanon sijasta ratkaista myös yhden ammattituomarin muodostamassa kokoonpanossa, jos syytteessä tarkoitettusta teosta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai vankeutta enintään vuosi ja kuusi kuukautta. Rangaistukseksi saadaan tällöin tuomita vain sakkoa.

Yksi lainoppinut tuomari voi oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan ratkaista asian kirjallisessa menettelyssä, pääkäsittelyä toimittamatta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (681/1997), jäljempänä ROL, 5 a luvun mukaisesti. Kirjallisen menettelyn edellytyksenä on, että 1) mistään syyttäjän syytteessä tarkoitettusta teosta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin vankeutta enintään kaksi vuotta; 2) vastaaja on tunnustanut teon ja ilmoittanut suostuvansa kirjalliseen menettelyyn; 3) vastaaja on teon tehdessään ollut täysi-ikäinen; 4) asianomistaja ei vaadi suullista käsittelyä; eikä 5) asian selvitettyyn tilaan nähden ole tarpeen järjestää pääkäsittelyä. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan sitä, että asia on vietävä suulliseen käsittelyyn, jos asiasta oleva näyttö on epäselvää tai ristiriitaista. Rangaistukseksi kirjallisessa menettelyssä voidaan tuomita enintään yhdeksän kuukautta vankeutta.

Käräjäoikeuksien lainkäyttötehtävissä toimii myös tuomioistuinharjoittelua suorittavia notaareita sekä käräjäviskaaleja, joiden toimivalta on rajoitetumpi kuin ammattituomareilla. Käräjäoikeuslain (581/1993) 17 §:n mukaan neljä kuukautta virassa toiminut notaari voi laamannin määräyksestä

toimia oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n lautamieskokoonpanon puheenjohtajana, paitsi jos vastaaja on vangittu tai jostakin syytteessä tarkoitettusta yksittäisestä rikoksesta on syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa säädetty muu tai ankarampi rangaistus kuin sakkoa tai kaksi vuotta vankeutta. Edelleen notaari voi laamannin määräyksestä toimia oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 §:n 1 momentissa tarkoitettussa yhden tuomarin kokoonpanossa puheenjohtajana vangitsemis- ja matkustuskieltoasioita koskevin poikkeuksin sekä ratkaista asian kirjallisessa menettelyssä ROL 5 a luvun mukaisesti, mutta rangaistukseksi hän ei voi tuomita muuta kuin sakkoa. Yleisenä rajoituksena on, ettei notaaria saa määrätä käsittelemään asiaa, jota laatunsa tai laajuutensa vuoksi on pidettävä vaikeana ratkaista. Käräjäoikeuslain 3 b §:n mukaan kärjäviskaalin toimivalta vastaa notaarin täysimääräistä toimivaltaa.

Lautamiesten valitseminen, lukumäärä ja osallistuminen istuntokäsittelyihin

Lautamiesten lukumäärän vahvistaa oikeusministeriö. Kunnanvaltuuston on valittava lautamiehet toimikauttaan vastaavaksi ajaksi siten, että kunnasta valittavien lautamiesten tulee mahdollisimman tasapuolisesti edustaa kunnan väestön ikä-, elinkeino-, sukupuoli- ja kielijakaumaa. Yhteensä lautamiehiä on noin 3 700.

Vuonna 2006 käräjäoikeudet ratkaisivat noin 98 000 rikosoikeudellista asiaa. Kun ratkaistuista asioista vähennetään sakon muuntoasiat, ratkaistuja asioita oli noin 75 000, joista vajaassa 7 800 asiassa ratkaisuna oli käsittelyratkaisu. Yleisin käsittelyratkaisu on se, että asia yhdistetään johonkin toiseen asiaan.

Lautamieskokoonpanossa yllä mainituista jutuista ratkaistiin hieman yli 41 000 asiaa. Rikosnimikkeittäin tarkasteltuna eniten lautamieskokoonpanossa ratkaistiin törkeitä rattijuopumusasioita (11 600). Seuraavaksi suurimmat ryhmät olivat pahoinpitely (7 300) ja törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen (2 800) sekä varkaus (2 200). Edellä mainittujen lisäksi vastaavien nimikkeiden törkeissä tekemuodoissa oli noin tuhat asiaa (törkeitä pahoinpitelyjä 770 ja törkeitä varkauksia 340) eli yhteensä noin 25 000 asiaa. Kyseiset nimikkeet muodostivat noin 60 prosenttia lautamieskokoonpanossa käsitellyistä rikosoikeudellisista asioista.

Riita-asioissa lautamieskokoonpanoon käyttäminen sitä vastoin on hyvin harvinaista. Esimerkiksi vuonna 2006 siviiliasioita ratkaistiin käräjäoikeuksissa 202 120, joista 102 lautamieskokoonpanossa. Lautamiesjuttujen määrää on pidettävä vähäisenä siitä huolimatta, että mainittuihin siviiliasioihin lukeutui muun muassa noin 150 000 riidatonta velkomusasiaa, joissa ei ollut kysymys varsinaisesta oikeudenkäynnistä vaan täytäntöönpanoperusteen hakemisesta riidattoman saatavan perimiseksi ulosottoin.

Lautamiehillä on samanlainen yksilöllinen äänioikeus kuin ammattituomareilla. Jutun käsittelyyn osallistuessaan lautamiesten vastuu tuomioistuimen ratkaisusta on siten huomattava. Tämä vastuu voi toteutua rikosoikeudellisena tai vahingonkorvausoikeudellisena vastuuna. Käytännössä lautamiesten vastuuta tosin vähentää se, että he voivat tiettyyn rajaan asti luottaa puheenjohtajana toimivan lakimiestuomarin selostukseen voimassa olevan oikeuden sisällöstä.

Lautamieskokoonpanossa tehtyjen äänestyspäätöksiä määrää on yksi seikka, jonka avulla voidaan arvioida lautamiesten vaikutusta tuomioistuimen ratkaisutoimintaan. Viimeksi äänestysratkaisujen määrää on selvittänyt oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (de Godzinsky, Virve-Maria – Ervasti, Kaijus: Lautamiehet tuomareina. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 162, Helsinki 1999). Mainitun tutkimuksen mukaan lautamieskokoonpanossa tehtyjen äänestysratkaisujen määrää voidaan pitää marginaalisena niin rikos- kuin myös siviiliasioissa. Vuonna 1997 äänestyspäätöksiä oli alle puoli prosenttia kaikista lautamieskokoonpanossa käsitellyistä rikosasioista. Riita- ja hakemusasioissa mainittu prosenttiosuus oli 2 kummassakin.

2.2 Ulkomaiden lainsäädäntö

Ruotsi

Ruotsissa lautamiehiä käytetään ratkaisukokoonpanossa käräjä- ja hovioikeudessa. Rikosasioissa käräjäoikeuden lautamieskokoonpano koostuu yhdestä lainoppineesta tuomarista ja kolmesta lautamiehestä. Myös vahvennettu kokoonpano on mahdollinen. Jos jutun laajuus tai vaikeusaste sitä edellyttää, voidaan tuomioistuimen kokoonpanoa Ruotsin oikeudenkäyntilain (rättegångsbalken) mukaan vahvistaa yhdellä lainoppineella tuomarilla ja yhdellä lautamiehellä. Tarpeen vaatiessa kokoonpanoa voidaan niin ikään vahvistaa yhdellä tai kahdella erityisasiantuntijalla, joista toinen on erikoistunut taloudellisiin kysymyksiin ja toinen verotukseen.

Yhden lainoppineen tuomarin kokoonpanossa voidaan ratkaista sellaiset rikosasiat, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Tällöin rangaistukseksi ei kuitenkaan voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin sakko.

Siviiliasioissa käräjäoikeuden kokoonpanoon kuuluu lautamiehiä etenkin tietyissä perheoikeudellisissa jutuissa, joissa käräjäoikeus on päätösvaltainen yhden lainoppineen tuomarin ja kolmen lautamiehen kokoonpanossa. Yleensä riita-asiat käsittelee kuitenkin yhden tai kolmen virkatuomarin kokoonpano.

Hovioikeuksissa lautamieskokoonpanoa käytetään rikosjutuissa sekä joissakin perheoikeudellisissa asioissa. Näissä jutuissa hovioikeus on päätösvaltainen kolmen lainoppineen tuomarin ja kahden lautamiehen kokoonpanossa. Myös vahvennettu kokoonpano on mahdollinen, jolloin

kokoonpanoon saa kuulua enintään neljä lainoppinutta ja kolme maallikkojäsentä. Sellaisissa rikosjutuissa, joissa ei ole syytä tuomita ankarampaa rangaistusta kuin sakkoja, hovioikeus on kuitenkin päätösvaltainen ilman lautamiehiä.

Sanan- ja painovapausjutuissa Ruotsissa on käytössä valamies- eli juryjärjestelmä. Näissä asioissa jury koostuu yhdeksästä jäsenestä ja sen tehtävänä on päättää, onko joukkotiedotusvälineen käytössä ylipäätään tapahtunut rikos. Jos vähintään neljä juryn jäsentä katsoo, että rikosta ei ole tapahtunut, vastaaja vapautetaan syytteestä.

Mikäli puolestaan vähintään kuusi juryn jäsentä katsoo rikoksen tapahtuneen, asia etenee kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanoon, joka päättää rangaistuksista sekä mahdollisista vahingonkorvauksista. Tässä käsittelyssä tuomioistuimissa on siinä mielessä sidottu juryn ratkaisuun, että se ei voi arvioida tekoa juryä ankarammin. Sitä vastoin käsittelyssä voidaan päätyä kokonaan vapauttavaan tuomioon sekä juryn arviota lievempään rikosnimikkeeseen. Vastaavat säännöt pätevät myös mahdolliseen muutoksenhakuun.

Jury-systeemin käyttö on Ruotsissa kuitenkin vapaaehtoista, sillä jutun asianosaiset voivat päättää, että asia ohjataan suoraan varsinaiseen tuomioistuin-käsittelyyn ilman sitä edeltävää jury-vaihetta.

Norja

Norjassa lautamiehiä kuuluu tuomioistuimen kokoonpanoon sekä alioikeudessa (tingret) että ensimmäisessä muutoksenhakuasteessa (lagmannsrett). Lautamiehillä on yksilöllinen äänioikeus, ja he voivat käsitellä sekä riita- että rikosasioita.

Siviiliasioden oikeudenkäyntilain (tvisteloven) mukaan lautamiehet osallistuvat riitajutun alioikeuskäsittelyyn, jos tuomioistuin pitää lautamieskokoonpanoa tarpeellisenä tai jos joku asianosainen sitä vaatii. Tällaiset vaatimukset ovat käytännössä erittäin harvinaisia. Alioikeudessa siviiliasioden lautamieskokoonpanoon kuuluu lainoppinut puheenjohtaja ja kaksi maallikkoa. Riita-asioiden muutoksenhaussa tuomioistuimen kokoonpanoon voidaan ottaa kaksi maallikkojäsentä. Lainoppineita tuomareita muutoksenhaussa on kolme.

Norjan rikosoikeudenkäyntilain (straffeprosessloven) mukaan rikosjutuissa lautamiehiin turvautuminen ratkeaa sekä rikoksen törkeysasteen että joissakin tapauksissa myös vastaajan mielipiteen perusteella. Alioikeuden pääkäsittelyssä peruskokoonpano rikosjutuissa on yksi lainoppinut tuomari ja kaksi lautamiestä. Laajoissa jutuissa tai erityisestä syystä kokoonpanossa voi olla myös kaksi lainoppinutta tuomaria ja kolme maallikkoa.

Tunnustetuissa rikosasioissa yhden lainoppineen tuomarin kokoonpano on syytetyn sekä tuomioistuimen suostumuksella mahdollinen. Tällöin ei kuitenkaan ole enää kysymys varsinaisesta rikosjutun pääkäsittelyssä, vaan kuulemistuomio -nimisestä summaarisesta menettelystä.

Muutoksenhakuasteessa rikosjuttujen peruskokoonpano on kolme lainoppinutta tuomaria ja neljä lautamiestä. Törkeämissä rikosjutuissa, joissa muutoksenhaun kohteena olevasta rikoksesta voi seurata yli kuuden vuoden vankeusrangaistus, syyllisyyskysymyksen päättää ensin maallikoista koostuva 10 henkilön jury (lagrett). Mikäli seitsemän juryn jäsentä pitää vastaajaa syyllisenä, jutun seuraamuskysymys siirtyy kolmen lainoppineen tuomarin ja neljän juryn jäsenen ratkaistavaksi. Mikäli kolme virkatuomaria puolestaan katsoo, että jury on antanut virheellisen vapauttavan tuomion, ratkaistaan syyllisyysasia uudelleen kolmen virkatuomarin ja neljän maallikon kokoonpanossa.

Tanska

Tanskan oikeudenkäyntilain (retsplejeloven) mukaan yleisissä tuomioistuimissa maallikkojäsenet osallistuvat ainoastaan rikosasioiden ratkaisemiseen eikä heillä ole toimivaltaa ratkaista yksityisoikeudellisia vaatimuksia edes silloin kun niitä käsitellään rikosjutun yhteydessä.

Rikosjutuissa maallikot osallistuvat tuomitsemistoimintaan yleisessä alioikeudessa (byrett) sekä ensimmäisessä muutoksenhakuasteessa (landsrett). Maallikkoedustuksen koostumus riippuu etenkin syytteenalaisen teon vakavuudesta. Sakkojutuissa lautamieskokoonpanoa ei lähtökohtaisesti käytetä lainkaan. Sakkojuttuja vakavammissa rikoksissa alioikeudessa ja ensimmäisessä muutoksenhakuasteessa on kummassakin olemassa kahdentyypisiä lautakuntajuttuja. Rikosjutuissa, joissa voidaan tuomita vähintään neljän vuoden vapausrangaistus, maallikoista käytetään termiä valamies ja vastaavasti maallikkojutun nimi on tällöin valamiesjuttu. Mikäli tuomittava vapausrangaistus puolestaan jää alle neljän vuoden mittaiseksi, maallikoista voidaan tällöin suomalaisittain käyttää nimikettä lautamies ja heidän ratkaisemista asioista lautamiesjuttu. Mainituista lautamiesjuttujen käsittelyn voidaan varsin pitkälle ajatella vastaavan suomalaista lautamiesmenettelyä.

Alioikeudessa valamiesjutuissa kokoonpanona on kolme virkatuomaria ja kuusi valamiestä. Lautamiesjutuissa alioikeus on puolestaan toimivaltainen, kun siinä on yksi lainoppinut tuomari ja kaksi maallikkojäsentä. Käsiteltäessä talousrikoksia lautamieskokoonpanossa päällikkötuomari voi kuitenkin tietyin edellytyksin määrätä vahvennetusta kokoonpanosta, jossa istuu kaksi virkatuomaria ja kolme maallikkojäsentä.

Ensimmäisessä muutoksenhakuasteessa valamieskokoonpano on kolme virkatuomaria ja yhdeksän valamiestä. Lautamiesjutuissa oikeuden kokoonpano on puolestaan kolme virkatuomaria ja kolme lautamiestä.

Maallikoiden ääni- ja ratkaisuvallalla on riippuvainen kokoonpanosta. Lautamiehillä on yksilöllinen äänioikeus ja muutenkin he osallistuvat ratkaisutoimintaan tasavertaisesti virkatuomarien kanssa.

Valamiesten ensisijaisena tehtävänä on puolestaan syyllisyyskysymyksen ratkaiseminen, josta äänestettäessä sekä virkatuomareilla että valamiehillä on yhtäläinen äänioikeus eli kullakin on käytössään yksi ääni. Alioikeudessa syyksi lukeva tuomio edellyttää tällöin sitä, että vähintään neljä valamiestä ja kaksi virkatuomaria pitää syytettyä syyllisenä. Muutoksenhakuasteessa syyksi lukeva tuomio puolestaan edellyttää vähintään kuutta ääntä valamiehiltä ja kahdelta virkatuomarilta.

Syylliseksi julistamisen jälkeen oikeus päättää myös rangaistuksista valamieskokoonpanossa. Myös nyt valamiehillä on yksi ääni kullakin. Sitä vastoin virkatuomarien äänioikeutta on seuraamuskysymyksissä vahvistettu siten, että heidän yhteenlaskettu äänimääränsä vastaa valamiesten äänimäärää.

Koska valamiesten ensisijaisena tehtävänä on yllä kuvatuin tavoin syyllisyyskysymyksen arviointi, muutoksenhakutuomioistuimessa riittää kuitenkin aina pelkkä lautamieskokoonpano, mikäli muutoksenhaku ei koske syyllisyyskysymystä.

Saksa

Saksassa maallikkojäsenten osallistuminen rikosjuttujen ratkaisutoimintaan riippuu sekä käsiteltävän asian vakavuudesta että oikeusasteesta. Ensinnäkin yksi ammattituomari on kärjäoikeudessa (Amtsgericht) toimivaltainen ratkaisemaan sellaiset rikosjutut, joissa voidaan tuomita korkeintaan kahden vuoden vankeusrangaistus. Tätä vakavammat rikosasiat, joissa voidaan tuomita enintään neljän vuoden vankeusrangaistus, käsitellään ensimmäisessä asteessa kärjäoikeuden lautamieskokoonpanossa, joka koostuu puheenjohtajana toimivasta ammattituomarista sekä kahdesta lautamiehestä. Lautamieskokoonpanon maallikkojäsenillä on yksilöllinen äänioikeus.

Ensimmäisen asteen tuomioistuin vakavimmille rikoksille sekä muutoksenhakuaste kärjäoikeuden ratkaisuille on osavaltion alioikeus (Landgericht). Rikosjuttujen suullisissa pääkäsittelyissä sen kokoonpanoon kuuluu aina maallikkojäseniä. Mikäli kyseessä on osavaltion alioikeuden ensimmäisenä asteena käsittelemästä jutusta, toimivaltainen kokoonpano on kolme ammattituomaria ja kaksi lautamiestä. Muutoksenhakuasiassa toimivaltainen kokoonpano on puolestaan ammattituomari sekä kaksi lautamiestä.

Englanti ja Wales

Englannissa ja Walesissa maallikoiden osallistuminen tuomitsemistoimintaan poikkeaa huomattavasti suomalaisesta järjestelmästä. Maallikkojärjestelmän kannalta keskeistä on rikosten jaottelu yhtäältä vähäisiin rikoksiin (summary offences) sekä toisaalta törkeisiin rikoslakirikoksiin (indictable offences). Näistä ensin mainitut käsitellään ensiasteessa Magistrates Court -nimisessä tuomioistuimessa, kun puolestaan rikoslakirikosten oikeuspaikkana on Crown Court. Edelleen vähäisten ja törkeiden rikosten välimaastoon kuuluu kolmas jutturyhmä, johon kuuluvat asiat voidaan käsitellä joko Magistrates Courtissa tai Crown Courtissa. Päätöksen toimivaltaisesta tuomioistuimesta tekee näissä asioissa Magistrates Court.

Maallikoiden osallistuminen ratkaisutoimintaan riippuu siitä, onko ensimmäinen asiaa käsittelevä oikeusaste Magistrates Court vai Crown Court. Ensin mainitussa ratkaiseva kokoonpano muodostuu lähtökohtaisesti kahdesta tai kolmesta maallikkotuomarista, joita avustaa lainoppinut avustaja. Näissä jutuissa maallikkotuomareilla on yksilöllinen äänioikeus. Tietyissä isommissa kaupungeissa Magistrates Court -tuomioistuimen tuomareina voi toimia myös lainoppineita henkilöitä. Tällöin Magistrates Court on toimivaltainen yhden tuomarin kokoonpanossa. Pääasiallisesti Magistrates Courtissa käsitellään rikosjuttuja, joista voi seurata enintään 12 kuukauden vankeusrangaistus.

Mikäli ensimmäinen juttua käsittelevä tuomioistuin on puolestaan Crown Court, tuomioistuimen maallikkoedustus koostuu 12 hengen jurystä, jonka tehtävänä on ratkaista syyllisyyskysymys. Mikäli jury pitää vastaajaa syyllisenä, siirtyy asia lainoppineelle tuomarille, jonka tehtävänä on rangaistuksen määrääminen. Muutoksenhakutuomioistuimena Crown Courtin kokoonpanoon kuuluu maallikoita vain silloin, kun muutoksenhaku koskee todistelua. Tällöin Crown Court on toimivaltainen kahden virkatuomarin ja yhden maallikkojäsenen kokoonpanossa.

Englannin ylemmissä muutoksenhakutuomioistuimissa, joita ovat The Court of Appeal ja ylimpänä asteena House of Lords, ei ole maallikkojäseniä.

2.3 Nykytilan arviointi

Nykyinen lautamiesjärjestelmä on toiminut käytännössä melko hyvin. Kuten tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea mietinnössään toteaa, yhtenä järjestelmän toimivuuden mittarina voidaan pitää äänestämistä lautamieskokoonpanossa. Kuten jo edellä mainittiin, äänestäminen on poikkeuksellista ja pääsääntöisesti ratkaisut tehdään lautamieskokoonpanossa yksimielisesti. Eräiden, julkisuudessaakin keskustelua herättäneiden lautamiesten äänin tehtyjen ratkaisujen perusteella ei myöskään voida tehdä johtopäätöstä lautamiesjärjestelmän toimimattomuudesta. Heti alioikeusuudistuksen jälkeen eräissä käräjäoikeuksissa ilmeni ongelmia lautamiesistuntojen

järjestämisessä muun ohessa sen vuoksi, että jotkut lautamiehet jäivät pois istunnoista. Tällaisista ensivaiheen ongelmista on pitkälti päästy eivätkä nämä ongelmat alkujaankaan merkinneet rakenteellista epäkohtaa järjestelmässä.

Nykytuotoinen lautamiesjärjestelmä vaatii kuitenkin kehittämistä. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea löysi järjestelmän uudistamistarpeita kolmessa eri suhteessa: 1) lautamiesjärjestelmän käytön laajuudessa, 2) lautamiesten valintamenettelyssä sekä 3) äänestysäännöissä. Tässä keskitytään lautamiesten käytön laajuuteen.

Maallikoiden osallistumista lainkäyttöön on sekä puolustettu että vastustettu useilla eri perusteilla. Luettelomaisesti perusteina on pääsääntöisesti mainittu seuraavat: traditio, kansan oikeustaju, oikeuslaitoksen luottamuksen ylläpitäminen, tuomioistuinten demokraattinen kontrolli, elämäkokemuksen välittäminen, pedagogiasyyt, lautamiesten paikallistuntemus, tuomarin harkinnan parantaminen, oikeudenkäytön julkisuus, lautamiehillä oleva erityisasiantuntemus sekä kustannusten pienuus. Lautamiesjärjestelmän puolesta ja vastaan esitettyjä näkökohtia on käsitelty kattavasti tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä (komiteamietintö 2003:3 s. 176-179.)

Edellä lueteltujen perusteiden painoarvot ovat aikojen kuluessa vaihdelleet. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea kuitenkin nosti yhden perusteen lautamiesten käyttämiselle muita näkökohtia tärkeämmäksi. Komitean näkemyksen mukaan lautamiesjärjestelmän säilyttämistä puoltavat nykyaikana ensisijassa tuomioistuinten merkitys ja asema yhteiskunnassa sekä näihin liittyvät näkökohdat. Tästä näkökulmasta lautamiesten mukanaololla päätöksenteossa on edelleenkin merkitystä tuomioistuinlaitoksen toiminnan kontrollin ja avoimuuden kannalta. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa tuomioistuinten toimintaa kontrolloidaan myös monella muulla tavoin kuin maallikko-osallistumisen avulla. Esimerkiksi tiedotusvälineiden rooli tuomioistuinten toiminnan valvonnassa on hyvin keskeinen. Tiedotusvälineet seuraavat nykyään varsin tarkoin oikeusjuttuja ja ne levittävät suurelle yleisölle tehokkaasti tietoa oikeusjutuista ja yleisemminkin tuomioistuinlaitoksesta.

Keskeisimpänä perusteena lautamiesjärjestelmälle voidaankin siten pitää sitä, että lautamiesten osallistuminen päätöksentekoon on omiaan pitämään yllä tuomioistuinten luottamus pohjaa yhteiskunnassa. Kuten tutkimukset osoittavat (Lappi-Seppälä, Tapio – Tala, Jyrki – Litmala, Marjukka – Jaakkola, Risto: Luottamus tuomioistuimiin. Haastattelututkimus väestön asenteisiin. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 160. Helsinki 1999, de Godzinsky, Virve-Maria – Ervasti, Kaijus: Lautamiehet tuomareina. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 162. Helsinki 1999 sekä Niskanen, Hannu – Ahonen, Timo – Laitinen, Ahti: Suomalaisten luottamus tuomioistuimiin. Turku 2000), lautamiesjärjestelmä lisää tuomioistuihin kohtaan tunnettavaa luottamusta, vaikkakaan ei ilmeisesti niin paljon kuin toisinaan on ajateltu. Tuomioistuihin kohtaan

tunnettavan luottamuksen ylläpitämisessä lautamiesjärjestelmällä on siten sellaista itseisarvoa, että lautamiesjärjestelmää ei ole syytä kokonaan lakkauttaa.

Luottamuksen ylläpitäminen tuomioistuinlaitokseen ei kuitenkaan edellytä sitä, että lautamiehet osallistuisivat käräjäoikeuden ratkaisukokoonpanoon nykyisessä laajuudessa. Lautamieskokoonpanossa käsitellään runsaasti oikeus- ja tosiasiakysymysten osalta selviä ja rangaistuskäytännöltään vakiintuneita rutiiniluonteisia rikosasioita.

Nykyisin käräjäoikeuksien kokoonpanovaihtoehdot rajoittuvat joko yhden tuomarin kokoonpanoon tai lautamieskokoonpanoon. Vain näihin kahteen kokoonpanovaihtoehtoon perustuvaa järjestelmää voidaan pitää pulmallisena ainakin jossain oikeudellisesti vaikeissa juttutyypeissä, jonka takia myös kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpano pitäisi ottaa yhdeksi mahdolliseksi vaihtoehdoksi käsiteltävän asian laadun tai muun erityisen syyn niin vaatiessa. Oikeudellisesti poikkeuksellisen vaikeiden juttujen on joissakin puheenvuoroissa myös katsottu edellyttävän sellaista ammatillista osaamista, että lautamiesten osallistumista niiden ratkaisutoimintaan virkavastuulla voidaan pitää jopa heidän oikeusturvansa kannalta arveluttavana. Esimerkiksi tietyt oikeudellisesti vaikeat rikosjutut vaativat ammattituomariltakin pitkää paneutumista asiaan. Näissä jutturyhmissä onkin pulmallista sanoa, että lautamiehet kykenisivät osallistumaan täysipainoisesti tällaisten asioiden käsittelyyn vain seuraamalla käräjäoikeuden pääkäsittelyä ja päättämällä sen perusteella, miten asia on ratkaistava.

Vastaavasti yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa on pidetty liian pienenä. Esimerkiksi oikeudenkäynnin kokonaiskeston lyhentämistä pohtinut työryhmä (oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2007:2) korosti tältä osin muun muassa sitä, että nykyiset säännökset rajoittavat yhden tuomarin kokoonpanon käyttömahdollisuudet istuntokäsittelyssä ratkaistavissa asioissa enimmäisrangaistuksen ja tuomittavan rangaistuksen perusteella arvioiden verraten vähäisiin rikoksiin. Työryhmän mukaan nämä kriteerit estävät yhden tuomarin kokoonpanon käyttämisen toisinaan myös silloin kun se asian laatuun ja laajuuteen nähden olisi perusteltua.

Yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalan ulkopuolelle voidaankin katsoa rajautuvan asioita, jotka ovat oikeudellisesti selviä, joissa ei ole vaikeita näyttökysymyksiä ja joissa rangaistuskäytäntö on vakiintunutta. Tällaisia juttuja ovat muun muassa sellaiset käräjäoikeuksissa yleisesti käsitellyt rikoslajit kuten pahoinpitely, rattijuopumus, törkeä rattijuopumus, varkaus, kavallus ja luvaton käyttö, joissa joko säädetty enimmäisrangaistus tai kulloinkin käsillä olevassa tapauksessa tuomittava rangaistus voivat edellyttää täysilukuista kokoonpanoa. Mainitunkaltaisissa asioissa ei asianosaisen oikeusturvan voida katsoa heikentyvän, vaikka se ratkaistaisiin yhden tuomarin kokoonpanossa lautamieskokoonpanon asemesta.

Vuoden 2006 lokakuun alusta voimaan tullut mahdollisuus ratkaista tietyt rikosjutut kirjallisessa menettelyssä on tosin laajentanut yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa. Oikeudenkäynneistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvun 1 §:n mukaan kirjallisessa menettelyssä voidaan tietyin edellytyksin käsitellä yhden ammattituomarin kokoonpanossa rikosasiaa, jossa mistään virallisen syyttäjän syytteessä tarkoitettusta yksittäisestä rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Rangaistukseksi kirjallisessa menettelyssä voidaan mainitun lainkohdan mukaan tuomita enintään yhdeksän kuukautta vankeutta. Myös notaari voi ratkaista asian kirjallisessa menettelyssä, mutta tällöin rangaistukseksi voidaan tuomita vain sakkoa.

Kirjallisessa menettelyssä on siis nykyisin suullista menettelyä laajemmin mahdollista ratkaista rikosjuttuja yhden tuomarin kokoonpanossa. Käytännössä tämä johtaa siihen varsin ristiriitaiseen lopputulokseen, että kirjallisessa menettelyssä yksi tuomari voi tuomita enimmillään 9 kuukauden vankeusrangaistuksen, kun suullisessa käsittelyssä ei voida yhden tuomarin kokoonpanossa tuomita sakkoa ankarampaa rangaistusta. Kirjallisessa menettelyssä voidaan siis yhden tuomarin kokoonpanossa käsitellä sellaisia asioita, jotka suullisessa menettelyssä pitäisi ratkaista lautamieskokoonpanossa.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Uudistuksen tavoitteena on karsia lautamiesjärjestelmän käyttöä ihmisten oikeusturvaa vaarantamatta. Nykyisin lautamiehet osallistuvat päätöksentekoon pääsääntöisesti vain rikosasioissa. Riita-asioita käsiteltäessä lautamieskokoonpano on erittäin harvinainen.

Uudistetun lautamiesjärjestelmän lähtökohtana olisi yksiselitteisyyden vaatimus. Ennustettavuus, yhdenvertaisuus, sääntelyn selkeys sekä myös käytännölliset näkökohdat edellyttävät, että tuomioistuimen kokoonpano määräytyy mahdollisimman yksinkertaisesti jonkin yleisesti soveltuvan ja mahdollisimman vähän tulkinnanvaraa jättävän mittapuun mukaan. Esityksessä ehdotetaan, että tällaiseksi mittapuuksi otetaan syytteessä tarkoitettun yksittäisen rikoksen laissa säädetty enimmäisrangaistus. Keskeisenä tavoitteena onkin ollut sen selvittäminen, millainen vaikutus rangaistusmaksimin vaihtelulla on lautamieskokoonpanon käyttöasteeseen.

Tilastojen mukaan käräjäoikeuksissa ratkaistaan keskimäärin 76 500 rikosasiaa vuodessa. Näistä lautamieskokoonpanossa on ennen kirjallisen menettelyn voimaantuloa käsitelty noin 47 000 asiaa vuodessa. Kirjallinen menettely näyttäisi sitä vastoin pudottaneen lautamieskokoonpanossa käsiteltyjen asioiden määriä huomattavasti. Vuonna 2007 lautamieskokoonpanossa on marraskuun puoleen väliin mennessä käsitelty ainoastaan 25 801 asiaa. Kirjallinen menettely näyttäisi vähentäneen erityisesti törkeiden liikenneturvallisuuden vaarantamisten ja törkeiden rattijuopumusten käsittelyä lautamieskokoonpanossa. Edelleen myös huumausainerikoksissa ja

varkauksissa lautamieskokoonpanon tarve näyttäisi vähentyneen merkittävässä määrin kirjallisen menettelyn vuoksi.

Tilastoista ilmenee edelleen se, että osa enimmäisrangaistuksensa puolesta yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltaan kuuluvista teoista ohjautuu lautamieskokoonpanon käsiteltäväksi. Voidaan olettaa, että tämä johtuu etenkin juttujen yhdistämisestä, jolloin vakavin syytteessä mainittu teko määrää toimivaltaisen kokoonpanon. Kirjallisen menettelyn ohella juttujen yhdistäminen aiheuttaakin sen, että täsmällisiä lukuja ei ole saatavissa siitä, miten yhden tuomarin kokoonpanon toimivallan ulottaminen eri enimmäisrangaistuksiin vaikuttaa lautamieskokoonpanon käyttöasteeseen. Edelleen ehdotettu kolmen lakimiestuomarin kokoonpanon mahdollinen käyttöönottoaminen hankaloittaa nyt tehtävää arviointia. Suuntaa-antavia laskelmia asiasta voidaan kuitenkin tehdä.

Jos ensin arvioidaan rikoksia, joiden enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta, niin tilastojen mukaan ennen kirjallista menettelyä tällaisia asioita on käsitelty lautamieskokoonpanossa keskimäärin 40 000 vuodessa. Kirjallinen menettely on puolestaan laskenut asioiden määrää siten että vuoden 2007 lokakuun loppuun mennessä lautamieskokoonpanossa oli käsitelty 21 707 asiaa. Mikäli asiamäärän oletetaan kertyvän samalla vauhdilla myös vuoden kahden viimeisen kuukauden aikana, vuonna 2007 lautamieskokoonpanossa tullaan käsittelemään suunnilleen 26 000 kahden vuoden enimmäisrangaistuksella varustettua rikosasiaa. Tällä laskentatavalla voidaan arvioida, että yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltuuksien laajentaminen rikoksiin, joista voidaan tuomita enintään kahden vuoden rangaistus, vähentäisi vuosittain lautamieskokoonpanon tarvetta – juttujen yhdistämismahdollisuus sekä ehdotettu kolmen lakimiestuomarin kokoonpano huomioon ottaen – runsaassa 20 000 asiassa.

Mikäli yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltuudet ulotettaisiin puolestaan kahta vuotta ankarammin rangaistujen rikosasioiden käsittelyyn, ainoastaan juttujen yhdistämiset sekä mahdolliset kolmen lakimiestuomarin kokoonpanot vaikeuttaisivat lautamieskokoonpanon käyttöasteen vähentymisen arviointia. Kirjallinen menettely sen sijaan ei enää vaikuttaisi arviointiin, koska siinä voidaan ratkaista vain asioita, joiden enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Yhden tuomarin toimivaltuuksien laajentaminen rikoksiin, joiden enimmäisrangaistus olisi kolme vuotta, vähentäisi lautamieskokoonpanon tarvetta suunnilleen 400 asiassa vuodessa. Mikäli raja puolestaan nostettaisiin neljään vuoteen, vähenisi lautamieskokoonpanon tarve vielä noin 3 000 asialla vuodessa.

Ehdotuksessa esitetään myös, että tietyt yli kahden vuoden enimmäisrangaistuksella varustetut rikosasiat voitaisiin lähtökohtaisesti käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa. Näitä asioita olisivat 1) virkamiehen väkivaltainen vastustaminen (noin 300 asiaa vuodessa); 2) törkeä varkaus (400, törkeän varkauden yrittäminen 20); 3) törkeä kavallus (150); 4) törkeä moottorikulkuneuvon

käyttövarkaus (3); 5) törkeä kätkemisrikos (30); 6) törkeä vahingonteko (70, törkeän vahingonteon yritys 3); 7) törkeä petos (300, törkeän petoksen yritys 25); ja 8) törkeä maksuvälinepetos (40). Edellä mainitut epävarmuustekijät huomioon ottaen mainittujen rikosten käsitteleminen yhden tuomarin kokoonpanossa vähentäisi lautamieskokoonpanon tarvetta vielä noin 1 200 asialla vuodessa.

Edelleen uudistuksen tavoitteena on ollut selvittää, miten lautamieskokoonpano siitä luovuttaessa korvataan sekä ovatko nykyiset kokoonpanovaihtoehdot riittäviä uudistuksen jälkeenkin niissä asioissa, joiden käsittelyyn lautamiehet osallistuvat. Tarkoituksena onkin ollut, että uudistuksen jälkeen rikosasioiden erityispiirteet pystyttäisiin nykyistä paremmin huomioimaan myös kokoonpanosta päätettäessä.

Valmistelutyön aikana työryhmä pohti useita vaihtoehtoisia lautamiesuudistuksen toteuttamistapoja. Ensinnäkin pohdintaa aiheutti kysymys siitä, kuinka törkeitä rikoksia olisi mahdollista käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa. Nyt esitettävän kahden vuoden rajan lisäksi arvioitiin mahdollisuuksia ulottaa yhden tuomarin päätösvalta myös huomattavasti törkeämpiin rikoksiin. Keskustelua on käyty esimerkiksi siitä, pitäisikö lautamieskokoonpanon käyttöala rajoittaa vain kaikkein törkeimpiin henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin, joita olisivat esimerkiksi murhat, tapot, törkeät pahoinpitelyt, törkeät seksuaalirikokset ja ryöstöt.

Työryhmässä harkittiinkin mahdollisuuksia määritellä yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltuuksia sekä kolmen että neljän vuoden rangaistusmaksimien perusteella. Näistä kolmen vuoden rangaistusmaksimi on Suomen rikoslaissa varsin harvinainen, joten rajan asettaminen siihen ei olisi juurikaan tosiasiallisesti laajentanut yhden tuomarin toimivaltuuksia. Rajan asettaminen neljään vuoteen olisi puolestaan laajentanut yhden tuomarin toimivaltuuksia ehkä liiankin paljon, koska tällöin yhden tuomarin kokoonpanossa olisi voitu ratkaista esimerkiksi kaikkein törkeimmät talousrikokset. Tuomioistuineläytöksen luottamuksen ylläpitämisen katsottiin näin ollen edellyttävän sitä, että pelkästään puheenjohtajasta koostuva kokoonpano ei pääsääntöisesti saisi käsitellä sellaisista rikoksista nostettuja syytteitä, joiden rangaistusmaksimi on yli kaksi vuotta.

Vastaavasti yhden tuomarin toimivaltuuksiin liittyi kysymys siitä, pitäisikö pelkästä puheenjohtajasta koostuvan käräjäoikeuden valtuuksia tuomita rangaistuksia (in concreto) rajoittaa esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä toteutetun mallin mukaisesti. Työryhmä piti kuitenkin varsin pulmallisena sellaista sääntelyä, jossa tuomioistuimen kokoonpanon määräytyminen edellyttäisi eräänlaista ennakkolaista seuraamusharkintaa, mistä syystä yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltuudet katsottiin selkeimmäksi sitoa syytteenalaisen rikoksen rangaistusmaksimiin. Esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä tuomitsemisrajaa in concreto ei tarvitse pitää yhtä ongelmallisena, koska kirjallisesta menettelystä asia on tarpeen vaatiessa helpompi siirtää

toimivaltaisen kokoonpanon käsiteltäväksi kuin niissä tilanteissa, joissa suullisen käsittelyn alkamisen jälkeen huomataan, että asiassa pitää tuomita ennakkokäsitystä ankarampi rangaistus.

Edelleen harkittiin sitä, voiko lautamieskokoonpanon toimivalta määräytyä pelkkään rangaistusmaksimiin perustuen, vai pitäisikö laissa säätää rikosnimikkeittäin niistä teoista, joiden käsittelyyn lautamiehet osallistuvat. Vastaavasti tähän ongelmaryhmään liittyi kysymys siitä, olisiko uudistus järkevintä toteuttaa toisin päin eli säätämällä niistä rikoksista, joiden käsittelyyn lautamieskokoonpano ei lainkaan sovellu. Esimerkiksi oikeudenkäyntien kokonaiskestoa pohtinut työryhmä katsoi mietinnössään, että tietyt oikeudellisesti erittäin vaikeat rikoslajit pitäisi jättää ammattituomarien ratkaistaviksi. Työryhmän mukaan tällaisia olisivat esimerkiksi aineettomien oikeuksien loukkaamista koskevat rikokset (rikoslaki 49 luku), arvopaperimarkkinarikokset (rikoslaki 51 luku) ja mahdollisesti myös velallisen rikokset (rikoslaki 39 luku) sekä rikokset julkista taloutta vastaan (rikoslaki 29 luku) tai ainakin niiden törkeät tekemuodot. Edelleen esimerkiksi ympäristörikokset (rikoslaki 48 luku) on luontevaa luokitella oikeudellisesti vaikeiksi rikosasioiksi. Vastaavasti tähän ongelmaryhmään liittyi kysymys siitä, pitäisikö tietyt rikoslajit määrätä suoraan kolmen ammattituomarin kokoonpanon käsiteltäväksi.

Yllä mainitun kysymyksen ratkaisuna työryhmä päätyi esittämään mallia, jossa toimivallan jako lautamieskokoonpanon ja yhden tuomarin kokoonpanon välillä ratkaistaisiin lähtökohtaisesti syytteenalaisen teon rangaistusmaksimin perusteella, minkä lisäksi lakiin otettaisiin vielä luettelo tietyistä rikostyypeistä, jotka voitaisiin yli kahden vuoden rangaistusmaksimistaan huolimatta ratkaista yhden tuomarin kokoonpanossa. Tehtyä ratkaisua voidaan perustella ensinnäkin sillä, että lähtökohtaisesti syytteenalaisen teon rangaistusmaksimiin nojautuvaa rajaa voidaan pitää kaikkein yksiselitteisimpänä ja vähiten tulkinnanvaraana jättävänä tapana määritellä toimivallan jako yhden tuomarin kokoonpanon ja täysilukuisen kokoonpanon välillä. Toisaalta yhden tuomarin toimivaltuuksien laajentaminen tiettyihin yli kahden vuoden rangaistusmaksimilla varustettuihin rikoksiin palvelee käytännön tarpeita ilman, että yksiselitteisyyden vaatimus merkittäväällä tavalla vaarantuu. Edelleen on huomattava, että lähtökohtaisesti oikeudellisesti erittäin vaikeina pidettävissä rikoslajeissa voi olla mukana myös oikeudellisesti yksinkertaisia asioita, mistä syystä ammattituomarikokoonpanon säätäminen pakolliseksi joihinkin yleensä vaikeisiin rikoslajeihin olisi ollut liian kaavamainen ja joustamaton ratkaisu.

Samaten epäillyn esitutkinnassa antaman tunnustuksen voitaisiin ajatella olevan kokoonpanon määräytymiseen vaikuttava seikka. Työryhmä katsoi kuitenkin, että esitutkinnassa annettulla tunnustuksella ei voi olla vaikutusta käräjäoikeuden kokoonpanoon. Näin on ensinnäkin siitä syystä, että epäilty voi vielä pääkäsittelyssä vapaasti peruuttaa tunnustuksensa. Toisaalta työryhmä otti huomioon myös sen, että ainakaan vakavammissa rikoksissa tuomiota ei saa perustaa pelkästään siihen, että vastaaja on tunnustanut teon. Kolmanneksi on huomattava, että tunnustaminen koskee ainoastaan tapaukseen liittyviä tosiseikkoja, mistä johtuen tunnustus ei mitenkään välttämättä poista

asiaan mahdollisesti liittyviä oikeudellisia ongelmia. Edelleen voidaan vielä huomauttaa siitä, että mikäli tunnustus vaikuttaisi ratkaisukokoonpanoon, tuomari joutuisi ennen pääkäsittelyn alkamista tekemään eräänlaisen etukäteisen näyttöratkaisun, mitä voidaan useastakin syystä pitää epäonnistuneena ratkaisuna.

Edelleen uudistustyössä nousi esiin kysymys siitä, voisivatko asianosaisten disponoinnit vaikuttaa käräjäoikeuden kokoonpanoon. Työryhmä suhtautui tällaiseen ajatukseen kielteisesti. Tätä näkemystä perusteltiin etenkin rikosprosessissa noudatettavalla virallisperiaatteella. Periaatteelliselta kannalta asianosaisille annettava valta päättää kokoonpanosta rikosasiassa olisikin suuri muutos. Erityisen vieraalta ajatukselta rikosprosessissa vaikuttaisi se, että vastaaja voisi valita itselleen mieleisensä kokoonpanon. Vastaavasti on huomattava tällaiseen kokoonpanodisponointiin liittyvät käytännön ongelmat. Valinnanvaltaa voitaisiin ensinnäkin käyttää väärin. Esimerkiksi vastaajan tarkoituksena voisi olla pelkästään asian käsittelyn pitkittäminen. Toiseksi kokoonpanokysymys pitäisi pystyä ratkaisemaan mahdollisimman nopeasti ja vaivattomasti hyvissä ajoin ennen pääkäsittelyä.

Edelleen uudistustyössä nousi esiin kysymys siitä, pitäisikö tuomioistuimen kokoonpanovaihtoehtoja monipuolistaa ottamalla käyttöön myös kahden ammattituomarin kokoonpano. Työryhmä piti tällaista kahdesta ammattituomarista koostuvaa kokoonpanoa kuitenkin ongelmallisena. Mainittu kokoonpano voisi aiheuttaa pulmia etenkin äänestystilanteissa tai silloin, jos tuomarille on kesken käsittelyn tullut este. Edelleen tuomioistuinharjoittelun osalta on huomattava, että notaari voidaan määrätä jäseneksi kolmen tuomarin kokoonpanoon. Sitä vastoin kahden tuomarin kokoonpanossa tällaisen määräyksen antamista ei voitane pitää erityisen onnistuneena vaihtoehtona.

Lopuksi mainittakoon, että yksi keino vähentää lautamiesten käyttöä olisi luonnollisesti se, että karsittaisiin lautamiesten lukumäärä kaikissa asioissa kahteen. Tätä mahdollisuutta pohdittiin myös työryhmässä, mutta ratkaisumallia pidettiin ongelmallisena. Ensinnäkin mainittu kokoonpano saattaisi aiheuttaa ongelmia tuomioistuimen päätösvaltaisuuden säilymisen suhteen siinä mielessä, että mikäli toiselle lautamiehelle tulisi este kesken käsittelyn, olisi yhden lakimiestuomarin ja yhden lautamiehen muodostamaa tuomioistuinta vaikea pitää ratkaisukelpoisena kokoonpanona ainakaan vakavissa rikosasioissa.

Toisaalta on huomattava, että kolmen lautamiehen osallistuminen päätöksentekoon on omiaan lisäämään harkinnan monipuolisuutta ja turvaamaan sen, että kaikkiin oikeudenkäynnissä esiin tulleisiin seikkoihin kiinnitetään asianmukaisesti huomiota. Kun lautamiehet osallistuisivat vain vakavien rikosasioiden käsittelyihin, oikeusvarmuus puoltaa useamman kuin kahden lautamiehen osallistumista ratkaisukokoonpanoon.

Uudistuksessa keskeisimmäksi perusteeksi lautamiesjärjestelmän säilyttämiselle määriteltiin tuomioistuinlaitoksen luottamuksen ylläpitäminen. Tätä tavoitetta silmällä pitäen esityksessä on pyritty arvioimaan niitä juttutyyppejä, joissa luottamus tuomioistuinlaitokseen saattaisi kärsiä ilman lautamiesten osallistumista ratkaisutoimintaan. Oikeudellisesti ja näytöllisesti yksinkertaisten asioiden käsittelyyn osallistumista ei voida perustella tuomioistuinten luottamuksen ylläpitämisellä. Lautamiesjärjestelmälle asetettujen tavoitteiden kannalta esityksessä pidetäänkin riittävänä, että lautamiehet osallistuisivat vain niiden vakavimpien ja yhteiskunnallisesti merkittävimpien rikosten käsittelemiseen, joissa seuraamuksena voi olla tuntuva vankeusrangaistus ja joissa tuomioistuimet käyttävät huomattavaa pakkovaltaa.

Vastaavasti luottamuksen ylläpitämisellä on mahdollista perustella myös kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanon käyttöönottamista juridisesti erityisen vaikeissa rikosasioissa.

Edellä mainitun perusteella esityksessä ehdotetaan, että lautamieskokoonpano olisi käytössä vain sellaisissa rikosasioissa, joissa syytteessä tarkoitetun yksittäisen rikoksen rangaistusmaksimi on yli kaksi vuotta vankeutta, eikä kyseessä ole laissa erikseen yhden tuomarin toimivaltuuksien piiriin säädetystä tätä vakavammasta rikoksesta. Tällöinkään lautamieskokoonpano ei olisi ainoa mahdollinen kokoonpanovaihtoehto, vaan esityksen mukaan myös kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpano olisi mahdollinen, mikäli asian laatu tai muu erityinen syy sitä edellyttäisivät.

Uudistus edellyttäisi myös yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltuuksien laajentamista. Esityksen mukaan kaikki sellaiset rikokset, joista voidaan tuomita enintään kahden vuoden rangaistus, käsiteltäisiin pääsääntöisesti yhden tuomarin kokoonpanossa. Vastaavasti yhden tuomarin kokoonpanossa voitaisiin käsitellä tietyt laissa erikseen mainitut rikostyytit, vaikka niiden rangaistusmaksimi olisikin yli kaksi vuotta vankeutta. Tällaisia tekoja olisivat lähinnä eräät törkeät omaisuusrikokset. Tätä voidaan perustella erityisesti sillä, että mainituissa rikoksissa törkeysarvostelu perustuu useimmiten rikoksen kohteena olleen omaisuuden arvoon, jonka nousemisesta ei yleensä yksinään seuraa mitään uusia oikeudellisia tai näytöllisiä ongelmia. Kolmen ammattituomarin kokoonpano olisi tosin toimivaltainen näissäkkin asioissa, jos käsiteltävän asian laatu tai muu erityinen syy sitä edellyttäisivät. Samaten myös lautamieskokoonpano olisi luonnollisesti toimivaltainen käsittelemään kaikki yhden tuomarin ratkaisuvallan piiriin kuuluvat asiat.

Riita-asioiden käsittelyyn uudistuksella on vaikutusta siinä mielessä, että esityksen mukaan riitajutuissa lautamieskokoonpanosta luovuttaisiin kokonaan. Jatkossa riita-asiat käsiteltäisiin siten jutun laadusta ja laajuudesta riippuen joko yhden tai kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanossa.

Yllä esitetyn perusteella ehdotuksessa jaettaisiin juttujen käsittelykokoonpanot neljään osaan. Aina toimivaltaisena peruskokoonpanona olisi yhden ammattituomarin ja kolmen lautamiehen (1 + 3)

kokoonpano. Tämän lisäksi käräjäoikeus voisi käsitellä kaikki rikosasiat myös kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa (3 + 0), jos sitä asian laadun tai muun erityisen syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna. Näistä 1 + 3 kokoonpanoa käytettäisiin ennen muuta niissä tapauksissa, joissa syytteessä vaaditaan rangaistusta teosta, jonka rangaistusmaksimi ylittää kaksi vuotta. Kolmen ammattituomarin 3 + 0 kokoonpano olisi puolestaan tarkoitettu erityisen vaativien rikosasioiden käsittelyyn. Kolmantena kokoonpanovaihtoehtona olisi jo nyt oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 2 §:n mukaan mahdollinen vahvennettu kokoonpano, jota olisi tarkoitus käyttää esimerkiksi sellaisissa laajoissa rikosasioissa, jotka vaativat laajaa henkilötodistelua. Neljäntenä vaihtoehtona olisi vielä yhden tuomarin kokoonpano, jonka käyttöalaa laajennettaisiin kaikkiin sellaisiin rikoksiin, joista voi syytteen mukaan seurata enintään kahden vuoden vankeusrangaistus sekä tiettyihin muihin nimeltä mainittuihin rikoksiin. Yhden tuomarin kokoonpanossa tosiasiaa tuomittavia rangaistuksia ei rajoitettaisi, mikäli kokoonpano muodostuisi käräjätuomarista tai laamannista.

Notaarin ja kärjäviskaalin toimivaltuuksia ei sitä vastoin ehdoteta suoranaisesti muutettavaksi eli he voivat uudistuksen jälkeenkin ratkaista yhden tuomarin kokoonpanossa vain sellaisia rikosasioita, joissa syytteessä tarkoitettu yksittäisestä rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään yksi vuosi kuusi kuukautta vankeutta ja joissa ei saada tuomita ankarampaa rangaistusta kuin sakko. Käytännössä lainuudistus kuitenkin aiheuttaisi sen, että notaari ja kärjäviskaali eivät enää osallistuisi asian ratkaisemiseen lautamieskokoonpanossa (1 + 3). Näin on siksi, että uudistuksen jälkeen ammattituomari voisi yksin ratkaista kaikki sellaiset asiat, joiden käsittelemiseen notaarille voidaan nykyään antaa määräys toimia puheenjohtajana lautamieskokoonpanossa eli asiat, joissa voidaan tuomita enintään kahden vuoden vankeusrangaistus. Koska ei voida pitää perusteltuna, että notaari ratkaisisi lautamieskokoonpanossa yli kahden vuoden rangaistusmaksimilla varustettuja asioita, uudistuksen jälkeen notaarin ja kolmen lautamiehen kokoonpano ei enää olisi tarpeellinen.

Tuomioistuinharjoittelun koulutuksellista tavoitetta ajatellen edellä mainittu voi olla ongelmallista. Lautamieskokoonpanojen puutteen aiheuttamaa koulutuksellista vajetta voidaan kuitenkin kompensoida sillä, että uudistuksen jälkeen notaari voitaisiin määrätä jäseneksi kolmen ammattituomarin kokoonpanoon myös rikosasioissa.

4 Esityksen vaikutukset

Edellä esityksen tavoitteita koskevassa jaksossa 3 pyritään suuntaa-antavasti arvioimaan lautamieskokoonpanon käyttöasteen ja yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltuuksien välistä suhdetta. Kuten mainitusta jaksosta tarkemmin ilmenee, tällaisten arvioiden tekeminen on kirjallisen menettelyn käyttöönoton ja juttujen yhdistämisten vuoksi erittäin hankalaa. Näistä epätarkkuustekijöistä huolimatta on kuitenkin mahdollista päätyä lopputulemaan, jonka mukaan

esityksessä ehdotettujen yhden tuomarin toimivaltuuksien laajentaminen vähentäisi varovastikin arvioiden lautamieskokoonpanon tarvetta noin 20 000 asiassa vuosittain. Juttumäärien tasolla vähennystä voidaan pitää merkittävä, sillä kirjallisen menettelyn voimaan tulon jälkeen lautamieskokoonpanossa tultaneen vuonna 2007 käsittelemään noin 31 000 asiaa. Uudistuksen toteutuessa lautamieskokoonpanossa käsiteltävien asioiden vuosittaisen kokonaismäärän voidaan siten suuntaa-antavasti arvioida olevan noin 10 000 asiaa vuodessa.

Taloudellisten vaikutusten arvioiminen mainittuihin lukuihin perustuen on erittäin ongelmallista. Nämä pulmat johtuvat lautamieskokoonpanossa käsiteltävien asioiden laadullisesta erosta. Lautamieskokoonpanossa ratkaistavien asioiden välillä on huomattavia eroja niiden vaatiman istuntokäsittelyajan suhteen. Tietyn tyyppisiä juttuja voidaan ratkaista keskimäärin yli 10 yhden istuntopäivän aikana, kun toisaalta joissain asiaryhmissä yhden asian keskimääräinen istuntokäsittely voi viedä kymmenen päivää. Vuoden 2006 lautamiesmenot olivat 6,1 miljoonaa euroa ja kun lautamieskokoonpanossa ratkaistuja asioita oli 41 000, keskimääräinen asiaa kohti tullut lautamiesmeno oli noin 150 euroa. Laajat asiat aiheuttavat kuitenkin huomattavasti keskimääräistä enemmän lautamiesmenoja, sillä jo pelkästään istuntopalkkioita kertyy yli kymmenkertainen määrä viiden päivän istunnosta.

Uudistuksen taloudellisia vaikutuksia voitaisiin arvioida edes jossain määrin tarkasti vain silloin, jos tiedettäisiin miten pitkäksi keskimääräinen juttua kohti tuleva istuntoaika muodostuu. Tällaista tietoa ei ole tilastoitu, mistä syystä uudistuksen todelliset taloudelliset vaikutukset voidaan laskea vasta jälkikäteen. Voidaan kuitenkin arvioida, että lautamieskustannukset vähenisivät noin miljoonalla eurolla vuodessa.

5 Asian valmistelu

Viime vuosina lautamiesjärjestelmän kehittämistä on pohdittu etenkin tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä (komiteamietintö 2003:3) sekä oikeudenkäynnin kokonaiskeston lyhentämistä koskevassa työryhmämietinnössä (oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2007:2). Kummassakin mietinnössä on katsottu, että yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltuuksia voitaisiin lisätä ja lautamiesten osallistuminen tuomitsemistoimintaan rajata vain vakavampaan rikollisuuteen. Edelleen molemmissa mietinnöissä puolletaan kolmen virkatuomarin kokoonpanon käyttöönottamista myös rikosasioissa.

Tämä esitys on valmisteltu oikeusministeriön asettamassa työryhmässä. Työskentelynsä aikana työryhmä on kahdessa eri kokouksessa kuullut asiantuntijoita. Ensimmäisessä, 1.11.2007 järjestetyssä tilaisuudessa kuultiin Helsingin käräjäoikeuden, valtakunnansyyttäjänviraston, Suomen Asianajajaliiton, Suomen Lakimiesliiton ja Suomen Tuomariliiton edustajia. Toinen tilaisuus

järjestettiin 28.11.2007 ja siinä kuultiin Suomen lautamiesten, Suomen Lautamiesliitto SLL:n ja Helsingin Lautamiesyhdistyksen edustajia.

Lautamiesjärjestöjen edustajien näkemyksen mukaan nykyistä lautamiesjärjestelmää ei ole tarvetta muuttaa.

Muut kuultavat puolestaan kannattivat yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltuuksien lisäämistä ja lautamiesjärjestelmän karsimista rikosasioissa sekä lautamiesten poistamista kokonaan riita-asioissa. Vastaavasti kuultavat suhtautuivat myönteisesti kolmen ammattituomarin kokoonpanoon. Mainittu kokoonpano soveltuisi kuultavien mukaan etenkin oikeudellisesti vaikeiden asioiden käsittelyyn.

Kuulemisissa esiin tulleet seikat on otettu huomioon esitystä laadittaessa.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Oikeudenkäymiskaari

2 luku. Päätösvaltaisuudesta

1 §. Pykälässä säädettäisiin käräjäoikeuden täysilukuisista kokoonpanoista rikosasioissa. Näistä *1 momentissa* säädettäisiin käräjäoikeuden lautamieskokoonpanosta, johon kuuluisi puheenjohtaja ja kolme maallikkojäsentä ja joka olisi toimivaltainen kaikissa rikosasioissa. Tältä osin lainsäädäntö vastaisi nykyisin voimassa olevaa lakia.

Pykälän *2 momenttia* ehdotetaan muutettavaksi siten, että siitä ensinnäkin poistettaisiin luettelo niistä siviiliasioista, jotka nykyään voidaan ratkaista myös lautamieskokoonpanossa. Muutoksen johdosta maallikot eivät uudistuksen jälkeen enää osallistuisi riita-asioiden ratkaisemiseen. Mainitun siviiliasioden kokoonpanosäännöksen tilalle lainkohtaan ehdotetaan otettavaksi säännös siitä, että lautamieskokoonpanon ohella käräjäoikeus voi asian laadun tai muun erityisen syyn niin vaatiessa käsitellä rikosasian myös kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa. Mainittu kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpano olisi uutuus nykytilaan verrattuna. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan rikosasia voidaan ratkaista vain joko lautamieskokoonpanossa tai yhden tuomarin kokoonpanossa.

Juttujen jakautuminen täysilukuisten kokoonpanojen välillä olisi tarkoitus perustaa kulloinkin käsiteltävän asian oikeudelliseen vaikeusasteeseen. Kysymys on siis siitä, että jutut, joita voidaan pitää oikeuskysymyksiltään erityisen hankalina, olisi mahdollisuuksien mukaan käsiteltävä kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanossa.

Asian ottaminen kolmen tuomarin lainoppineen tuomarin kokoonpanossa käsiteltäväksi perustuisi aina tuomioistuimen tapauskohtaiseen harkintaan, eikä asianosaisilla siten olisi oikeutta määrätä käsittelykokoonpanosta. Mikä tahansa rikostyyppi voisi lähtökohtaisesti tulla käsiteltäväksi kolmen tuomarin kokoonpanossa, mutta tyypillisesti esimerkiksi aineettomien oikeuksien loukkaamista koskeviin rikoksiin (rikoslaki 49 luku), arvopaperimarkkinarikoksiin (rikoslaki 51 luku) ja mahdollisesti myös velallisen rikoksiin (rikoslaki 39 luku), rikoksiin julkista taloutta vastaan (rikoslaki 29 luku), ympäristö- ja luonnonvararikoksiin (rikoslaki 48 ja 48 a luku) sekä tieto- ja viestintärikoksiin (rikoslaki 38 luku) saattaa toisinaan liittyä sellaisia oikeudellisia ongelmia, että kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanoon turvautuminen voisi olla perusteltua. Edelleen tietyt ongelmalliset seuraamuskysymykset, kuten yhteisösakon tuomitseminen tai menettämisseuraamukset, saattaisivat antaa perusteen kolmen tuomarin kokoonpanon käyttämiselle.

Viimekädessä jutun mahdollinen oikeudellinen vaikeus ja sitä kautta myös kolmen lakimiestuomarin kokoonpanon tarpeellisuus tulisivat arvioitavaksi jutun kirjallisessa valmistelussa.

Lainkohdan mukaan kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanoon voitaisiin turvautua myös muusta erityisestä syystä. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi jutussa vastaanotettavan näytön laajuutta taikka sen teknisyyteen tai muuhun syyhyn perustuvaa erityistä vaativuutta näytön harkinnassa. Vastaavasti muu erityinen syy käsitellä asia kolmen tuomarin kokoonpanossa voi olla olemassa myös rikoslain 12 ja 13 luvussa rangaistaviksi säädetyissä maanpetos- ja valtiopetosrikoksissa. Kuten lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 6/2005 vp) lausutaan, lautamieskokoonpanoa voidaan mainituissa rikoslajeissa pitää jossain määrin ongelmallisena, kun otetaan huomioon valtiollisten rikosten luonne ja käräjäoikeuden lautamiesten valitsemistapa.

Kolmen lakimiestuomarin kokoonpanoa olisi siten tarkoitus käyttää nimenomaan oikeudellisesti vaikeita asioita käsiteltäessä. Ehdotetussa luvun 6 §:ssä asetut edellytykset, joiden mukaan juttu voidaan ratkaista yhden tuomarin kokoonpanossa, eivät sinänsä rajoittaisi kolmen tuomarin kokoonpanon käyttöalaa. Mikäli esimerkiksi rangaistusmaksiminsa puolesta yhden tuomarin ratkaistavaksi kuuluva asia on oikeudellisesti vaikea, se voitaisiin käsitellä myös kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanossa.

Kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanosta on huomattava, että samoin kuin siviiliprosessissa myös rikosasioissa siihen voitaisiin jäseneksi kahden ammattituomarin rinnalla määrätä myös kärjäviskaali tai tuomioistuinharjoittelua suorittava notaari. Tässä esityksessä tällaisen määräyksen mahdollistavaa lainkohtaa ehdotetaan käräjäoikeuslaissa 17 §:ään.

Rikasioita yhdistettäessä toimivaltainen kokoonpano määräytyisi uudistuksen jälkeenkin pääjutun eli yleensä ankarimmin rangaistavan rikoksen mukaan. Jos yksikin yhdistettävistä syytteenalaisista teoista edellyttäisi täysilukuista kokoonpanoa, käsiteltäisiin asia kokonaisuudessaan tässä kokoonpanossa.

Nyt voimassa oleva 3 momentti käräjäoikeuden päätösvaltaisesta kokoonpanosta sen toimiessa maa-oikeutena ehdotetaan poistettavaksi. Tästä ei kuitenkaan seuraisi asiallista muutosta käräjäoikeuden maa-oikeuskokoonpanoon. Jo nykyisin luvun 11 §:ssä on säännös siitä, että yleisten tuomioistuinten päätösvaltaisuudesta eräissä asioissa säädetään erikseen. Käräjäoikeuden kokoonpanosta sen toimiessa maa-oikeutena säädettäisiin siis jatkossakin kiinteistönmuodostamislain (554/1995).

2 §. Pykälässä säädetään vahvennetusta lautamieskokoonpanosta. Pykälän mukaan asian laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi lautamieskokoonpanoon voidaan ottaa toinen lainoppinut jäsen tai neljäs lautamies taikka molemmat. Koska 1 §:n 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi, pitäisi myös

2 §:n viittaussäännöstä muuttaa siten, että viittaus kohdistuisi edelleen lautamieskokoonpanoa koskevaan säännökseen.

3 a §. Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan siirrettäväksi nyt voimassa olevan lain 2 §:n 2 momentti. Sen mukaan käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun lautamiehiä on vähintään kaksi, mikäli yhdelle lautamiehelle on tullut este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin kolmen tuomarin kokoonpanon päätösvaltaisuuden säilymisestä niissä tilanteissa, joissa yhdelle tuomarille tulee este pääkäsittelyn alkamisen jälkeen. Momentin mukaan käräjäoikeus säilyttäisi päätösvaltaisuuden, jos jäseniä on vähintään kaksi.

Lainkohta ulottaisi vaikutuksensa myös siviiliprosessin ammattituomarikokoonpanoon. Nykyisen oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 1 §:n mukaan käräjäoikeus ei ole päätösvaltainen, jos yhdellekin kolmesta tuomarista tulee pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen este. Tällaista sääntelyä on kuitenkin pidettävä liian ehdottomana ja käytännöllisten näkökohtien voidaan katsoa edellyttävän suurempaa joustavuutta käräjäoikeuden päätösvaltaisuutta koskevassa sääntelyssä.

Kolmen virkatuomarin kokoonpanoon voidaan olettaa ohjautuvan asioita, joiden pääkäsittelyt kestävät pitkään. Kolmen tuomarin kokoonpanoa ei voitaisi vahvistaa siten kuin lautamieskokoonpanoa, joten kolmen tuomarin kokoonpano on varsin haavoittuva esteen ilmaantuessa. Vaikka mahdolliseen esteeseen voitaisiin varautua jäljempänä 2. lakiehdotuksessa mainitulla tavalla, ei tähän aina ole käytännön mahdollisuuksia. Säännös on tarpeen, jottei yhtä tuomaria koskevan esteen sattuessa jouduttaisi toimittamaan pääkäsittelyä kokonaan uudestaan, mikä aiheuttaisi asianosaisille lisäkuluja ja muita haittoja sekä tuomioistuimelle suuriakin vaikeuksia.

4 §. Pykälän ensimmäisessä virkkeessä säädettäisiin jo voimassa olevan lainkin mukaan noudatettavasta jatkuvuusperiaatteesta. Sen mukaan tuomioistuin voisi jatkaa riita-asian käsittelyä siinä kokoonpanossa, missä se on aloitettu, vaikka asia käsittelyn aikana muuttuisi sellaiseksi että sitä olisi 5 §:n 1 momentin ojalla käsiteltävä toisenlaisessa kokoonpanossa. Pykälän mukaan käräjäoikeus voisi siis jatkaa asian käsittelyä kolmen tuomarin kokoonpanossa, vaikka asia syystä tai toisesta muuttuisi kesken käsittelyä sellaiseksi, että se olisi käsiteltävä yhden tuomarin kokoonpanossa. Pykälän ehdotettu ensimmäinen virke kattaisi tältä osin asian varsinaisen ratkaisemisen ohella myös esimerkiksi pääkäsittelyn ulkopuolella tapahtuvan todistelun vastaanottamisen.

Ilman ehdotettua lainkohtaa asian käsittelyä ei olisi mainituissa tilanteissa mahdollista jatkaa kolmen tuomarin kokoonpanossa, vaan juttu olisi 5 §:n pakottavan säännöksen vuoksi aina siirrettävä yhden tuomarin käsiteltäväksi.

Lainkohdan toiseen virkkeeseen ehdotetaan säännöstä siitä, että asian käsittelyä voidaan jatkaa kolmen tuomarin kokoonpanossa niissä tapauksissa, joissa samaan oikeudenkäyntiin yhdistetään käsiteltäväksi myöhemmin vireille tullut 5 §:n 1 momentin nojalla toisenlaisessa kokoonpanossa käsiteltävä asia. Sanamuotonsa mukaan lainkohta tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että käräjäoikeus voi jatkaa asian käsittelemistä kolmen tuomarin kokoonpanossa siitä huolimatta, että asiaan yhdistettäisiin käsiteltäväksi muita juttuja, joita lain mukaan olisi käsiteltävä yhden tuomarin kokoonpanossa.

Muutoksena nykytilaan verrattuna ehdotetusta muotoilusta seuraisi esimerkiksi se, että uudistuksen jälkeen kolmen tuomarin kokoonpanossa käsiteltävään asiaan yhdistettyä 7 luvun mukaista turvaamistoimiasiaa voitaisiin yhdistämisen jälkeen käsitellä kolmen tuomarin kokoonpanossa.

Tuomioistuin voisi harkintansa mukaan jatkaa asian käsittelyä kolmen tuomarin kokoonpanossa, vaikka juttu olisi muuttunut yhden tuomarin kokoonpanossa käsiteltäväksi. Kysymys siitä, onko asian käsittelyä tarkoituksenmukaista jatkaa täysilukuisessa kokoonpanossa, olisi siis ratkaistava tapauskohtaisen harkinnan perusteella. Sama olisi voimassa lainkohdan toisessa virkkeessä tarkoitetuissa juttujen yhdistämistilanteissa. Tällöinkin käräjäoikeus voisi tapauskohtaisesti harkita, onko jutussa tarkoituksenmukaista turvautua kolmen tuomarin kokoonpanoon esimerkiksi käsiteltäessä 7 luvun mukaista turvaamistoimiasiaa.

5 §. Pykälän 3 *momentissa* säädetään siitä, että käräjäoikeus voi muun asian yhteydessä käsitellä siihen liittyvää hakemusasiasiaa tai ottaa vastaan todistelua pääkäsittelyn ulkopuolella myös täysilukuisessa kokoonpanossa. Edellä 4 §:n yhteydessä esitettyjen muutosten johdosta mainittu momentti ehdotetaan kumottavaksi tarpeettomana.

6 §. Pykälän 1 *momentissa* ehdotetaan yhden tuomarin kokoonpanon toimivaltuuksien laajentamista nykyiseen verrattuna. Säännös olisi suora seuraus siitä, että ehdotuksen mukaan lautamieskokoonpanoa käytettäisiin vain vakavammissa rikosasioissa, minkä vuoksi tulisi välttämättömäksi laajentaa myös yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa. Kukin asia tulisi käsitellä mahdollisimman keveässä kokoonpanossa, jollei asian erityispiirteistä tai syytteiden yhdessä käsittelemisestä muuta johdu taikka jolleivät oikeusturvanäkökohdat edellytä vahvempaa kokoonpanoa.

Yleisperusteluissa lausutuilla perusteilla esitetään yhden tuomarin käyttöalan laajentamista ensinnäkin sellaisiin rikosasioihin, joissa syytteessä tarkoitettusta yksittäisestä rikoksesta ei syytteen teonkuvauksessa mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty yli kahden vuoden vankeusrangaistusta. Ehdotettu muotoilu tarkoittaisi muun ohella sitä, että yhden tuomarin kokoonpanossa voitaisiin käsitellä myös sellaisia rikosasioita, joissa syyte koskee useampaa tekoa

ja rikoslain 7 luvun 2 §:n mukaisesti laskettava yhteisen rangaistuksen enimmäisaika olisi enemmän kuin kaksi vuotta vankeutta. Yksittäisen rikoksen kohdalla ratkaisevaa olisi se tapaukseen soveltuvan rangaistussäännöksen rangaistusasteikko, jota tekoon syytteen teonkuvauksessa mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on sovellettava. Sen sijaan rangaistuksen yleiset vähentämisperusteet, kuten teon jääminen yritysasteelle, eivät vaikuttaisi asiaan. Säännöksessä ei myöskään aseteta kattoa tuomittaville seuraamuksille.

Yhden tuomarin toimivaltuuksien piiriin kuuluvien rikosjuttujen rajauksen ei kuitenkaan pitäisi perustua ainoastaan rikoksesta säädettyyn enimmäisrangaistukseen, vaan joidenkin rikosasioiden voidaan yli kahden vuoden enimmäisrangaistuksesta huolimatta katsoa soveltuvan yhden ammattituomarin käsiteltäväksi. Kuten aiemmin on todettu, tuomioistuinlaitoksen luottamuksen ylläpitäminen ei edellytä täysilukuista kokoonpanoa sellaisissa rutiiniluontoisissa jutuissa, joihin ei liity oikeudellisia tai näytöllisiä ongelmia ja jotka ovat myös rangaistuskäytännöltään vakiintuneita. Tästä syystä ehdotuksessa esitetään, että tietyt lähinnä pääsääntöä törkeämmät omaisuuteen kohdistuvat rikokset sekä niiden rangaistavat yritykset voitaisiin yli kahden vuoden enimmäisrangaistuksesta huolimatta käsitellä vain puheenjohtajasta koostuvassa kokoonpanossa. Omaisuusrikosten törkeysarvostelu perustuu useimmiten rikoksen kohteena olleen omaisuuden arvoon, jonka kasvamisesta ei yleensä yksinään seuraa mitään uusia oikeudellisia tai näytöllisiä ongelmia. Tästä syystä voidaan pitää perusteltuna, että törkeät omaisuusrikokset voidaan käsitellä samassa kokoonpanossa kuin mainittujen rikosten tavalliset tekemuodot.

Omaisuuteen kohdistuvien rikosten lisäksi myös virkamiehen väkivaltainen vastustaminen voitaisiin neljän vuoden enimmäisrangaistuksesta huolimatta käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa. Tätä voidaan perustella etenkin sillä, että virkamiehen väkivaltainen vastustaminen ei, rikoksen kohde pois lukien, juurikaan poikkea pahoinpitelystä tai laittomasta uhkauksesta, jotka kummatkin voidaan käsitellä vain puheenjohtajasta koostuvassa kokoonpanossa.

Vaikka momentissa ei olisikaan asiasta mitään erillistä mainintaa, myös yllytys ja avunanto pykälässä erikseen mainittuihin rikoksiin voitaisiin käsitellä yhden lainoppineen tuomarin kokoonpanossa. Tämä seuraa mainittujen osallisuusmuotojen ja päärikoksen välisestä kiinteästä yhteydestä.

Pykälä koskisi vain virkatuomareita eli sillä olisi tarkoitus lisätä vain heidän toimivaltaansa ratkaista asia yhden tuomarin kokoonpanossa. Kuten jäljempänä käsitelystä käräjäoikeuslain 17 §:stä ilmenee, notaarin ja kärjäviskaalin toimivaltuudet yhden tuomarin kokoonpanossa pysyisivät uudistuksen jälkeenkin ennallaan.

7 §. Pykälässä säädettäisiin siitä, että jos käräjäoikeus käsitellessään asiaa 6 §:ssä tarkoitettussa yhden tuomarin kokoonpanossa katsoo, että asia on käsiteltävä täysilukuisessa kokoonpanossa, asia

on siirrettävä sanotussa kokoonpanossa käsiteltäväksi. Ehdotetun pykälän mukaan siirto voisi siten tapahtua joko lautamieskokoonpanoon tai kolmen tuomarin kokoonpanoon. Näistä lautamieskokoonpanoon siirtämisestä on jo nykyisessä laissa säädetty vastaavalla tavalla.

Syytteenalaisesta teosta säädetty enimmäisrangaistus olisi epäilemättä keskeisin kriteeri, jonka perusteella käräjäoikeus arvioisi tarvetta siirtää asia lautamieskokoonpanoon. Uudistuksen jälkeen tämä raja olisi kaksi vuotta vankeutta. Lähtökohtaisesti enimmäisrangaistusrajan ylittyminen pystyttäisiin arvioimaan jo jutun kirjallisessa valmistelussa, mutta etenkin syytteen tarkistustilanteissa mainittu raja voi ylittyä myös pääkäsittelyssä. Jos siis esimerkiksi asianomistaja syystä tai toisesta tarkistaa syytettään siten, että syytteen alaisen rikoksen enimmäisrangaistus ylittäisi kaksi vuotta, jutun pääkäsittely olisi keskeytettävä ja asia olisi siirrettävä toimivaltaisen kokoonpanon ratkaistavaksi.

Enimmäisrangaistuksen lisäksi käräjäoikeuden pitäisi siirtämisharkinnassa ottaa huomioon myös 6 §:n 1 momentissa oleva luettelo niistä rikoksista, jotka voidaan yli kahden vuoden enimmäisrangaistuksesta huolimatta käsitellä yhden tuomarin kokoonpanossa. Tältäkin osin asian soveltuminen yhden tuomarin kokoonpanossa käsiteltäväksi voidaan lähtökohtaisesti ratkaista jo kirjallisessa valmistelussa, mutta siirtäminen saattaa myös nyt tulla ajankohtaiseksi syytteen tarkistamisen johdosta.

Lautamieskokoonpanoon siirtämisen ohella pykälä mahdollistaisi jutun siirtämisen myös kolmen virkatuomarin kokoonpanoon. Kuten 1 §:n 2 momentin kohdalla tarkemmin perustellaan, oikeudellisesti poikkeuksellisen vaikeat rikosjutut voitaisiin uudistuksen jälkeen käsitellä kolmen virkatuomarin kokoonpanossa. Tämä asian laatuun viittaava kriteeri pitäisi näin ollen ottaa huomioon myös niissä tapauksissa, joissa syytteenalainen rikos muuten näyttäisi soveltuvan yhden tuomarin kokoonpanon käsiteltäväksi.

8 luku. Hakemusasioiden käsittely

4 §. Voimassa olevassa 4 §:ssä on viittaussäännös tiettyihin 2 luvun 1 §:n 2 momentissa mainittuihin juttutyyppeihin, joiden käsittelyä on riitaisissa tapauksissa jatkettava riita-asioiden käsittelystä säädettyssä järjestyksessä. Ehdotuksessa esitetään, että mainittu 2 luvun 1 §:n 2 momentti muutettaisiin, mistä syystä 4 §:n viittaus olisi poistettava ja viittauksen kohteena olevat juttutyypit mainitaan suoraan pykälässä. Pykälä jaettaisiin havainnollisuuden vuoksi kolmeen momenttiin.

Pykälän *1 momentissa* lueteltaisiin edellä tarkoitettut juttutyypit. Näitä asioita olisivat edelleen yhteiselämän lopettamista, avioeroa ja avioliiton pätevyyttä, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta, lapsen elatusta ja lapseksiottamista sekä holhousta koskevat asiat. Viimeksi mainittujen asioiden

osalta viittaus kohdistuisi holhoustoimesta annettuun lakiin (889/1999), joka on korvannut voimassa olevassa laissa mainitun holhouslain.

Pykälän 2 *momenttiin* otettaisiin voimassa olevaa lakia vastaava säännös siitä, että tuomioistuin voi myös muussa riitaisessa hakemusasiassa päättää, että asian käsittelyä jatketaan riita-asian käsittelyjärjestyksessä.

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin voimassa olevaa lakia vastaavasti, että vaikka asia siirrettäisiin käsiteltäväksi riita-asiana, noudatettaisiin edelleen 8 luvun 7 ja 10 §:ää, joissa säädetään laiminlyönnin seurauksista ja asian ratkaisemisesta.

1.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

6 luku. Pääkäsittelystä

11 §. Ehdotuksessa esitetään, että käräjäoikeus olisi rikosjutuissa päätösvaltainen myös kolmen virkatuomarin kokoonpanossa. Tämän vuoksi tuomioistuimen päätösvaltaisuutta koskevassa lainkohdassa pitäisi ottaa huomioon myös ne tapaukset, joissa lakimieskokoonpanoon pitää päätösvaltaisuuden puutteellisuuden vuoksi ottaa uusi jäsen.

Välittömyysperiaatteen mukaisesti uuden jäsenen ottamisesta on lähtökohtaisesti seurauksena uuden pääkäsittelyn toimittaminen. Välittömyysperiaatetta loukkaamatta mainitusta pääsäännöstä voidaan kuitenkin tehdä poikkeus. Uutta pääkäsittelyä ei tarvitsisi toimittaa silloin, kun uusi jäsen on ollut paikalla koko pääkäsittelyn ajan. Mikäli riittävän pätevyyden omaava henkilö, esimerkiksi notaari, olisi seurannut pääkäsittelyä sen alusta alkaen, hän voisi siirtyä ratkaisukokoonpanoon eikä asiassa tarvitsisi toimittaa uutta pääkäsittelyä. Siviiliprosessissa asiasta säädetään vastaavalla tavalla oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 1 §:n 3 momentissa.

Uudistuksen jälkeen saattaa käytännössä tulla eteen kysymys nyt perusteltavan lainkohdan ja ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 3 a §:n 2 momentin välisestä yhteensovittamisesta. Jälkimmäisessä lainkohdassa säädettäisiin, että käräjäoikeuden lakimieskokoonpano olisi päätösvaltainen, kun jäseniä on vähintään kaksi. Käytännössä saattaisi siis ajankohtaistua tilanne, jossa yhdelle jäsenelle on tullut este kesken pääkäsittelyn ja käsittelyä on alusta alkaen seurannut tuomarin pätevyyden omaava henkilö. Tällaisissa tapauksissa ensisijainen toimenpide olisi tuomioistuimen kokoonpanon täydennyttäminen takaisin kolmeen tuomariin. Näin ollen ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 3 a §:n 2 momentin säännöksessä tarkoitettua kahden jäsenen kokoonpanoa olisi toimivaltakysymyksissä pidettävä viimeisenä vaihtoehtona.

Sinänsä ehdotettu kahden tuomarin päätösvaltaisuutta koskeva säännös vähentäisi tarvetta ottaa varajäsen seuraamaan pääkäsittelyä sen päätösvaltaisuuden turvaamiseksi. Etenkin notaarien kohdalla tuomioistuinharjoitteluun liittyvät koulutukselliset näkökohdat kuitenkin puoltaisivat tällaista järjestelyä. Samaten erittäin laajoissa asioissa on yleisestikin perusteltua varmistaa mahdollisuuksien mukaan tuomioistuimen päätösvaltaisuus varajäsenen avulla.

1.3 Käräjäoikeuslaki

5 §. Nykyisin lainkohdassa säädetään siitä, että riita-asioissa kolmen tuomarin kokoonpanossa puheenjohtajan ja toisen jäsenen on oltava laamanni tai kärjätuomari. Koska esityksessä ehdotaan kolmen tuomarin kokoonpanon käytön laajentamista myös rikosasioihin, lainkohtaa ehdotetaan täydennettäväksi siten, että myös rikosasioissa kokoonpanon puheenjohtajan ja toisen jäsenen olisi oltava ammattituomari.

6 §. Lainkohdan 3 *momentissa* säädetään siitä, missä kokoonpanossa käräjäoikeuden on vapautettava henkilö lautamiehen tehtävästä. Nykyisin lainkohdassa on viittaus oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:ään, jossa säädetään lautamieskokoonpanosta. Koska uudistuksen jälkeen lautamieskokoonpanosta säädettäisiin oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n 1 *momentissa*, viittaussäännös olisi muutettava kohdistumaan viimeksi mainittuun lainkohtaan.

17 §. Pykälässä säädetään notaarin tehtävistä. Sen mukaan laamanni voi määrätä virassa kaksi kuukautta olleen notaarin käsittelemään ja ratkaisemaan maakaaren (540/1995) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettuja kirjaamisasioita, hakemusasioita ja oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 ja 14 §:ssä tarkoitettuja asioita. Edelleen laamanni voi pykälän mukaan määrätä virassa neljä kuukautta olleen notaarin tekemään saamista koskevassa yksinkertaisessa riita-asiassa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 27 a §:ssä tarkoitettuja ratkaisuja sekä toimimaan käräjäoikeuden puheenjohtajana a) yhden tuomarin istunnossa hakemusasiassa, b) yhden tuomarin istunnossa rikosasiassa ja sakon muuntorangaistusasiassa; ei kuitenkaan käsiteltäessä pakkokeinolain (450/1987) mukaisia vangitsemis- ja matkustuskieltoasioita, c) saamista koskevassa yksinkertaisessa riita-asiassa suullisessa valmistelussa ja yhden tuomarin pääkäsittelyssä ja d) ROL 5 a luvussa tarkoitettussa kirjallisessa menettelyssä, jossa tällöin rangaistukseksi ei kuitenkaan voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa.

Mainitun lisäksi laamanni voi nykyään määrätä virassa neljä kuukautta olleen notaarin toimimaan jäsenenä siviiliasioden täysilukuisessa kokoonpanossa ja vahvistetussa lautamieskokoonpanossa sekä puheenjohtajana lautamieskokoonpanossa, ei kuitenkaan rikosasiassa, jossa syytetty on vangittu tai jossa jostakin syytteessä tarkoitettusta yksittäisestä rikoksesta on syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa säädetty muu tai ankarampi rangaistus kuin sakkoa tai kaksi vuotta vankeutta.

Kaikkia asioita koskien pykälässä on säännös siitä, että notaaria ei saa määrätä yksin tai käräjäoikeuden puheenjohtajana käsittelemään asiaa, jota laatunsa tai laajuutensa vuoksi on pidettävä vaikeana ratkaista.

Uudistuksessa esitetään lainkohdan muuttamista kokonaisuudessaan. Suurin osa muutoksista olisi luonteeltaan teknisiä ja selventäviä eivätkä ne muuttaisi asiallisesti voimassa olevaa oikeutta.

Nykytilaan verrattuna ensimmäinen asiallinen muutos sisältyisi pykälän *1 momentin 2 kohdan c alakohtaan*. Sen mukaan notaari ei saisi yhden tuomarin kokoonpanossa käsitellä asiaa, jossa vastaaja on vangittuna tai matkustuskiellossa. Jo nykyään voimassa olevassa laissa on säännös, jonka mukaan notaari ei saa toimia lautamieskokoonpanon puheenjohtajana, jos vastaaja on vangittuna. Ehdotus siis rajoittaisi notaarin toimivaltuuksia entisestään siten, että hän ei voisi käsitellä asiaa, jossa vastaaja on syytteenalaisen teon takia matkustuskiellossa. Toisena muutoksena nykytilaan olisi se, että uudistuksen jälkeen vangitsemisesta ja matkustuskiellosta johtuva rajoitus olisi voimassa myös notaarin yksin käsittelemissä asioissa. Kuten todettiin, voimassa olevan lain mukaan rajoitus on voimassa vain silloin, kun notaari toimii puheenjohtajana lautamieskokoonpanossa.

Mainitun rajoituksen ulottaminen notaarin yksin istumiin asioihin perustuisi siihen, että vangitseminen ja matkustuskielto ovat kumpikin mahdollisia pakkokeinoja myös niissä asioissa, joita notaari voisi uudistuksen jälkeen ratkaista. Sekä vangitsemiseen että matkustuskieltoon voidaan pakkokeinolain mukaan tietyin edellytyksin turvautua, kun henkilöä epäillään rikoksesta, josta voidaan tuomita vähintään vuosi vankeutta. Ilman ehdotettua säännöstä olisi siten mahdollista, että notaarin yksinään ratkaiseman asian vastaaja voisi olla vangittuna tai matkustuskiellossa. Notaarille ei ole perusteltua antaa toimivaltuuksia toimia tuomarina tällaisissa asioissa.

Kuten pykälästäkin ilmenee, se koskee ainoastaan tapauksia, joissa vastaaja on syytteenalaisen teon takia vangittuna tai matkustuskiellossa. Uudistuksen jälkeenkin notaari voisi näin ollen käsitellä vankeus- tai sakkovangin juttuja sekä asioita, joissa vastaaja on muusta rikoksesta vangittuna tai matkustuskiellossa.

Matkustuskiellon nostaminen vangitsemisen ohella pakkokeinoksi, joka eväisi notaarilta toimivallan käsitellä mainitun pakkokeinon kohteena olevan henkilön asiaa, voidaan perustella johdonmukaisuuden vaatimuksella. Mikäli vastaajan vangittuna olemisen vie notaarilta käsittelytoimivallan, ei voida pitää perusteltuna, että toisesta voimakkaasti henkilön vapauteen kohdistuvasta pakkokeinosta ei olisi vastaavaa seurausta. Edelleen tässä yhteydessä on muistettava, että matkustuskielto on pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n mukaan vangitsemiseen nähden vaihtoehtoinen pakkokeino.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan c alakohdassa tosiasiallisesti myös rajoitettaisiin notaarin nykyisiä toimivaltuuksia käsitellä pakkokeinoasioita. Nykyään voimassa olevassa lain mukaan notaari voi vangitsemis- ja matkustuskieltoasioita lukuun ottamatta käsitellä pakkokeinolain mukaisia asioita. Uudistuksen jälkeen notaarilla ei enää olisi lainkaan toimivaltuuksia ratkaista pakkokeinolain mukaisia pakkokeinoasioita. Kysymys olisi tältä osin vain nykykäytännön kirjaamisesta lainsäädäntöön. Esimerkiksi vuonna 2006 käräjäoikeuksissa käsiteltiin yli 5.100 pakkokeinoasiaa, joista notaarit ja käräjäviskaalit ratkaisivat 81 kappaletta. Edelleen ehdotusta puoltaa se, että pakkokeinoasiat liittyvät usein törkeisiin rikoksiin ja niiden ratkaiseminen saattaa olla hyvinkin vaikeaa.

Muutoksesta huolimatta notaari voisi pääasian yhteydessä edelleen käsitellä pakkokeinoasioita. Syyteasian käsittelyn yhteydessä notaari olisi siten toimivaltainen tekemään tarvittavia päätöksiä esimerkiksi takavarikon voimassaolosta.

Mainittuun c alakohtaan ehdotetaan myös lisättäväksi säännös siitä, että notaari ei saisi yksin tuomita vankeusrangaistusta eikä myöskään käsitellä asiaa, josta on säädetty muu tai ankarampi rangaistus kuin sakko tai enintään yksi vuosi ja kuusi kuukautta vankeutta. Nykylaissa tällainen toimivallan rajausta koskee yleisesti kaikkia yhden tuomarin kokoonpanossa käsiteltäviä asioita, mutta ammattituomarin osalta rajaussäännöstä ehdotetaan edellä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 §:n kohdalla esitetyin perustein kumottavaksi. Mainittu lisäys käräjäoikeuslakiin tulisi siten välttämättömäksi sen johdosta, että notaarin toimivaltuuksia ratkaista asia yksin ei olla laajentamassa.

Lainkohdan 2 momentin 1 kohtaan ehdotetaan säännöstä siitä, että laamanni voisi määrätä virassa neljä kuukautta olleen notaarin toimimaan yksittäisessä rikosasiassa jäsenenä kolmen lakimiestuomarin kokoonpanossa. Uudistusehdotus vastaa tältä osin siviiliprosessissa jo nyt voimassa olevaa säännöstä siitä, että laamanni voi määrätä notaarin jäseneksi kolmen lainoppineen tuomarin kokoonpanoon. Etenkin tuomioistuinharjoittelun koulutuksellisten tavoitteiden kannalta voidaan tällaisten määräysten antamista pitää perusteltuna.

Nykyisin voimassa olevan 17 §:n 2 momentin 4 kohdan säännös notaarille annettavasta määräyksestä toimia lautamieskokoonpanon puheenjohtajana ehdotetaan kumottavaksi. Ehdotus perustuu siihen, että uudistuksen jälkeen ammattituomari voisi yksin ratkaista kaikki sellaiset jutut, joiden käsittelemiseen notaarille voidaan nykyään antaa mainittu määräys, eli jutut, joissa voidaan tuomita enintään kahden vuoden vankeusrangaistus. Koska ei voida pitää perusteltuna, että notaari ratkaisisi lautamieskokoonpanossa yli kahden vuoden rangaistusmaksimilla varustettuja asioita, uudistuksen jälkeen notaarin ja kolmen lautamiehen kokoonpano ei enää olisi mahdollinen.

Mainittujen muutosten lisäksi lainkohtaan ehdotetaan tehtäväksi tiettyjä asiasisältöön vaikuttamattomia kielellisiä tarkistuksia.

Lakiin ei ehdoteta otettavaksi oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 7 §:ää vastaavaa säännöstä siitä, milloin notaarin on siirrettävä käsittelemänsä asia toiseen kokoonpanoon. Ilman nimenomaista säännöstäkin on kuitenkin selvää, että notaarin pitää siirtää käsittelemänsä asia oikeudenkäymiskaaren 2 luvun mukaan toimivaltaiseen kokoonpanoon huomattaen, ettei hän ole 17 §:n mukaan toimivaltainen käsittelemään asiaa. Tältä osin menettely siis vastaisi uudistuksen jälkeenkin nykyisin noudatettua käytäntöä.

Koska käräjäoikeuslain 3 b §:n mukaan kärjäviskaalin toimivaltuudet vastaavat notaarin täysimääräisiä toimivaltuuksia, kärjäviskaalin toimivalta tulee vastaavasti hiukan kaventumaan.

2 Voimaantulo

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan 1 päivänä tammikuuta 2009. Vuoden 2008 syksyn kunnallisvaaleissa valittujen kunnanvaltuustojen toimikausi alkaa vuoden 2009 alusta. Kunnanvaltuustot valitsevat käräjäoikeuksien lautamiehet, joiden toimikausi seuraa kunnanvaltuustojen toimikautta.

Yleisten prosessioikeudellisten periaatteiden mukaisesti uudet kokoonpanosäännökset tulisivat seuraavassa kappaleessa mainittua poikkeusta lukuun ottamatta sovellettaviksi heti lain tultua voimaan. Esimerkiksi kolmen virkatuomarin kokoonpano olisi käytettävissä niissä rikosasioissa, joiden pääkäsittely aloitetaan uuden lain tultua voimaan, vaikka asia olisi tullut vireille vanhan lain aikana. Vastaavasti vaikka kumottavan lain mukaan asia kuuluisi lautamieskokoonpanoon, uusien säännösten mukainen yhden tuomarin kokoonpano pääkäsittelyssä olisi tällaisissa tapauksissa sallittu.

Toisaalta notaarien ja kärjäviskaalien toimivaltaan ehdotetaan pieniä kavennuksia muun muassa siten, etteivät he enää toimisi rikosasioissa lautamieskokoonpanossa puheenjohtajina. Jos esimerkiksi notaari on tällaisessa tapauksessa antanut vanhan lain aikana rikosasian valmistelussa haasteen, se olisi edelleen pätevä, mutta uuden lain voimaantultua järjestettävässä pääkäsittelyssä toimivaltainen kokoonpano määräytyisi uusien säännösten mukaan. Jos asian pääkäsittely on alkanut ennen ehdotettavan lain voimaantuloa, asia voitaisiin käräjäoikeuslakiin otetun siirtymäsäännöksen perusteella kuitenkin käsitellä noudattaen nyt voimassa olevia säännöksiä. Ehdotettu siirtymäsäännös mahdollistaisi siten notaarin tai kärjäviskaalin lautamieskokoonpanossa aloittaman pääkäsittelyn jatkamisen samassa kokoonpanossa lain voimaantulon jälkeen, vaikka ehdotuksen mukaan notaarille ei enää voitaisikaan antaa määräystä toimia puheenjohtajana lautamieskokoonpanossa. Ehdotettua siirtymäsäännöstä voidaan siten perustella etenkin

prosessitaloudellisilla näkökohdilla, koska ilman siirtymäsäännöstä jouduttaisiin pääkäsittely toimittamaan kokonaan uudestaan esimerkiksi silloin, kun asia lykättäisiin kumottavan lain aikana ROL 6 luvun 3 §:n nojalla ja pääkäsittelyä jatkettaisiin uusien säännösten tultua voimaan.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, ylimpinä tuomioistuimina korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. Perustuslain 98 §:ssä on edelleen säädetty Suomessa tuomiovaltaa käyttävistä tuomioistuimista. Ylimpiä tuomioistuinta ja valtakunnanoikeutta lukuun ottamatta perustuslaissa ei ole säännöksiä tuomioistuinten kokoonpanosta. Perustuslain 100 §:n 2 momentin mukaan ylimmät tuomioistuimet ovat tuomionvoipia viiden jäsenen kokoonpanossa, jollei laissa erikseen säädetä muuta jäsenmäärää.

Perustuslaissa ei siten aseteta erityisiä vaatimuksia käräjäoikeuden päätösvaltaisesta kokoonpanosta tai lautamiesten osallistumisesta käräjäoikeuden päätöksentekoon. Esityksessä ei myöskään ehdoteta muiden kuin tuomareiden toimivallan laajentamista lainkäyttöasioissa. Mainituista syistä lakiehdotukset voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset.

LAKIEHDOTUKSET**1.****Laki
oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 5 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 768/2002, *muutetaan* 2 luvun 1, 2, 4 §, 6 §:n 1 momentti, 7 § ja 8 luvun 4 §, sellaisena kuin niistä ovat 2 luvun 4 §, 6 §:n 1 momentti ja 7 § laissa 1052/1991, 2 luvun 2 § mainitussa laissa 1052/1991 ja laissa 690/1997, 2 luvun 1 § mainitussa laissa 1052/1991 ja laissa 1181/2000 sekä 8 luvun 4 § laissa 768/2002, ja *lisätään* 2 lukuun uusi 3 a § seuraavasti:

2 luku**Päätösvaltaisuudesta****1 §**

Käräjäoikeus on päätösvaltainen rikosasiassa, kun tuomioistuimessa on puheenjohtaja ja kolme lautamiestä.

Käräjäoikeus voi käsitellä rikosasian myös kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa, jos sitä asian laadun tai muun erityisen syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna.

2 §

Käräjäoikeuden 1 §:n 1 momentissa mainittua kokoonpanoa voidaan vahvistaa toisella lainoppineella jäsenellä, jos sitä asian laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi on pidettävä perusteltuna. Samoin edellytyksin käräjäoikeudessa voi olla neljäs lautamies.

3 a §

Jos lautamiehelle on tullut este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen, käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun lautamiehiä on vähintään kaksi.

Jos kolmen lainoppineen jäsenen kokoonpanossa jäsenelle on tullut este pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen, käräjäoikeus on päätösvaltainen, kun jäseniä on vähintään kaksi.

4 §

Riita-asian käsittelyä saadaan jatkaa 3 §:ssä tarkoitetussa kokoonpanossa, jossa asian käsittely on aloitettu, vaikka asia käsittelyn aikana muuttuu sellaiseksi, että se 5 §:n 1 momentin nojalla tulisi käsitellä toisenlaisessa kokoonpanossa. Samoin voidaan menetellä, jos samaan oikeudenkäyntiin yhdistetään käsiteltäväksi myöhemmin vireille tullut mainitun 5 §:n 1 momentin nojalla toisenlaisessa kokoonpanossa käsiteltävä asia.

6 §

Rikosasiassa käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja, jos mistään syytteessä tarkoitetusta yksittäisestä rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin vankeutta enintään kaksi vuotta tai jos syytteessä tarkoitettu yksittäinen rikos on

- 1) virkamiehen väkivaltainen vastustaminen;
- 2) törkeä varkaus;
- 3) törkeä kavallus;
- 4) törkeä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus;
- 5) törkeä kätkemisrikos;
- 6) törkeä vahingonteko;
- 7) törkeä petos;
- 8) törkeä maksuvälinepetos;
- 9) edellä mainittujen rikosten rangaistava yritys.

- - -

7 §

Jos käräjäoikeus käsitellessään asiaa 6 §:ssä tarkoitetussa kokoonpanossa katsoo, että asia on käsiteltävä käräjäoikeuden 1 §:ssä tarkoitetussa kokoonpanossa, asia on siirrettävä sanotussa kokoonpanossa käsiteltäväksi.

8 luku

Hakemusasioiden käsittely

4 §

Jos

- 1) yhteiselämän lopettamista, avioeroa tai puolison elatusta koskeva asia;
 - 2) lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta tai lapsen elatusta koskeva asia;
 - 3) lapseksiottamista koskeva asia; tai
 - 4) holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettu asia
- on riitainen, sen käsittelyä on jatkettava riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä.

Muussa riitaisessa hakemusasiassa käräjäoikeus voi päättää, että asian käsittelyä jatketaan riita-asian käsittelystä säädetyssä järjestyksessä.

Asian käsittelylajista riippumatta noudatetaan kuitenkin asiaan osallisen laiminlyönnin seurauksia koskevaa tämän luvun 7 §:ää ja asian ratkaisemista koskevaa 10 §:ää.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki
oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11 päivänä heinäkuuta 1997 annetun lain (689/1997) 6 luvun 11 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 243/2006, seuraavasti:

6 luku

Pääkäsittelystä

11 §

Asiassa on toimitettava uusi pääkäsittely, jos tuomioistuimeen sen päätösvaltaisuuden puutteellisuuden vuoksi joudutaan kesken pääkäsittelyä ottamaan uusi jäsen. Silloin kun asiaa käsitellään oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n 2 momentissa tarkoitetussa kokoonpanossa, uutta pääkäsittelyä ei kuitenkaan tarvitse toimittaa, jos tuomioistuimeen otettava uusi jäsen on ollut paikalla koko pääkäsittelyn ajan. Uusi pääkäsittely on toimitettava myös silloin, kun asia on yhden tai useamman kerran ollut lykättynä yhteensä yli 30 päivää.

- - -

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

**Laki
käräjäoikeuslain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 28 päivänä kesäkuuta 1993 annetun käräjäoikeuslain (581/1993) 5 §:n 1 momentti, 6 §:n 3 momentti ja 17 §, sellaisena kuin niistä on 17 § osaksi laeissa 467/2001 ja 247/2006, seuraavasti:

5 §

Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n 2 momentissa ja 3 §:ssä tarkoitettussa kokoonpanossa on puheenjohtajan ja toisen jäsenen oltava käräjäoikeuden laamanni tai kärjätuomari.

6 §

Jos lautamies menettää kelpoisuutensa tai muuten tulee sopimattomaksi lautamiehen tehtävään, käräjäoikeuden on oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettussa kokoonpanossa vapautettava hänet tehtävästään tai määrättävä, ettei lautamies määräaikana saa hoitaa lautamiehen tehtävää. Ennen tehtävänsä vapauttamista lautamiehelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

17 §

Laamanni voi määrätä:

1) virassa kaksi kuukautta olleen notaarin käsittelemään ja ratkaisemaan käräjäoikeuden kansliassa:

a) maakaaren (540/1995) 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettuja kirjaamisasioita;

b) hakemusasioita;

c) oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 ja 14 §:ssä tarkoitettuja asioita; sekä

2) virassa neljä kuukautta olleen notaarin tekemään saamista koskevassa yksinkertaisessa riita-asiassa oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 27 a §:ssä tarkoitettuja ratkaisuja sekä toimimaan käräjäoikeuden puheenjohtajana:

a) yhden tuomarin istunnossa hakemusasiassa;

b) suullisessa valmistelussa ja yhden tuomarin pääkäsittelyssä saamista koskevassa yksinkertaisessa

riita-asiassa;

c) yhden tuomarin istunnossa rikosasiassa, jossa mistään syytteessä tarkoitettusta yksittäisestä rikoksesta ei syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään yksi vuosi ja kuusi kuukautta eikä vastaaja ole syytteessä tarkoitettun rikoksen johdosta vangittuna tai matkustuskiellossa; tällöin rangaistukseksi ei kuitenkaan voida tuomita muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa;

d) oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 5 a luvussa tarkoitettussa kirjallisessa menettelyssä, jossa tällöin rangaistukseksi ei kuitenkaan voida tuomita muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa; ja

e) yhden tuomarin istunnossa sakon muuntorangaistusasiassa.

Lisäksi laamanni voi määrätä virassa neljä kuukautta olleen notaarin toimimaan yksittäisessä asiassa:

1) jäsenenä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 1 §:n 2 momentissa ja 2 §:ssä tarkoitettussa kokoonpanossa;

2) jäsenenä oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettussa kokoonpanossa; ja

3) jäsenenä oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 1 §:ssä ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 11 §:ssä tarkoitettussa tapauksessa.

Notaaria ei saa määrätä käsittelemään yksin tai käräjäoikeuden puheenjohtajana asiaa, jota laatunsa tai laajuutensa vuoksi on pidettävä vaikeana ratkaista.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Asia, jonka pääkäsittely on alkanut ennen tämän lain voimaantuloa, käsitellään tuomioistuimessa noudattaen tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

1.

**Lag
om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i rättegångsbalken 2 kap. 5 § 3 mom., sådant det lyder i lag 768/2002,
ändras 2 kap. 1, 2 och 4 §, 6 § 1 mom., 7 § och 8 kap. 4 §,
av dem 2 kap. 4 §, 6 § 1 mom. och 7 § sådana de lyder i lag 1052/1991, 2 kap. 2 § sådan den lyder i nämnda
lag 1052/1991 och i lag 690/1997, 2 kap. 1 § sådan den lyder i nämnda lag 1052/1991 och i lag 1181/2000
samt 8 kap. 4 § sådan den lyder i lag 768/2002, samt
fogas till 2 kap. en ny 3 a § som följer:

2 kap.

Om domförhet

1 §

I brottmål är en tingsrätt domför med ordföranden och tre nämndemän.

Tingsrätten får även handlägga ett brottmål i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets art eller av något annat särskilt skäl.

2 §

Tingsrättens sammansättning enligt 1 § 1 mom. kan förstärkas med ytterligare en lagfaren medlem, om det ska anses motiverat med hänsyn till målets omfattning eller av något annat särskilt skäl. På samma villkor kan tingsrätten ha en fjärde nämndeman.

3 a §

Om en nämndeman har fått förhinder efter det att huvudförhandlingen inleddes, är tingsrätten domför med minst två nämndemän.

Om en medlem i en sammansättning med tre lagfarna medlemmar har fått förhinder efter det att huvudförhandlingen inleddes, är tingsrätten domför med minst två medlemmar.

4 §

Tingsrätten får fortsätta handläggningen av ett tvistemål i den sammansättning enligt 3 § som den hade när behandlingen inleddes, även om målet under rättegången förändras så att det enligt 5 § 1 mom. ska behandlas i en annorlunda sammansättning. Detsamma gäller om ett ärende som har väckts senare och som med stöd av

den nämnda 5 § 1 mom. skall behandlas i en annorlunda sammansättning förenas med huvudsaken för handläggning i samma rättegång.

6 §

I brottmål är tingsrätten domförför även med ordföranden ensam, om det inte för något av de enskilda brott som avses i åtalet under de omständigheter som anges där föreskrivs strängare straff än fängelse i högst två år, eller om det enskilda brott som avses i åtalet är något av följande brott:

- 1) våldsamt motstånd mot tjänsteman,
- 2) grov stöld,
- 3) grov förskingring,
- 4) grov bruksstöld av motordrivet forskaffningsmedel,
- 5) grovt häleri,
- 6) grov skadegörelse,
- 7) grovt bedrägeri,
- 8) grovt betalningsmedelsbedrägeri,
- 9) straffbart försök till något av de ovan nämnda brotten.

7 §

Om tingsrätten när den behandlar ett mål i den sammansättning som avses i 6 § anser att målet ska behandlas av en domstol som är sammansatt enligt 1 §, ska målet överföras till behandling i en sådan domstol.

8 kap.

Behandling av ansökningsärenden

4 §

Om det är fråga om ett ärende som gäller

- 1) samlevnadens upphörande, äktenskapsskillnad eller underhåll för make,
- 2) vårdnad om barn, umgängesrätt eller underhåll för barn,
- 3) adoption, eller
- 4) vad som föreskrivs i lagen om förmyndarverksamhet (442/1999)

och ärendet är tvistigt, ska behandlingen fortsätta på det sätt som bestäms om handläggning av tvistemål.

I andra tvistiga ansökningsärenden kan tingsrätten besluta att behandlingen ska fortsätta på det sätt som bestäms om handläggning av tvistemål.

Oberoende av hur ärendet behandlas ska vad som i 7 § i detta kapitel bestäms om följderna av försummelser från den som har del i saken och vad som i 10 § i detta kapitel bestäms om avgörandet av ärenden iakttas.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag
om ändring av 6 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen av den 11 juli 1997 om rättegång i brottmål (689/1997) 6 kap. 11 § 1 mom., sådant det lyder i lag 243/2006, som följer:

6 kap.

Om huvudförhandling

11 §

Om domstolen på grund av bristande domförhet måste ta in en ny medlem under pågående huvudförhandling, ska en ny huvudförhandling hållas. När ett mål behandlas i den sammansättning som avses i 2 kap. 1 § 2 mom. i rättegångsbalken behöver en ny huvudförhandling dock inte hållas, om den nya medlemmen har varit närvarande under hela huvudförhandlingen. En ny huvudförhandling ska likaså hållas, om behandlingen av målet har skjutits upp en eller flera gånger med mer än sammanlagt 30 dagar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag
om ändring av tingsrättslagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i tingsrättslagen av den 28 juni 1993 (581/1993) 5 § 1 mom., 6 § 3 mom. och 17 §, av dem 17 § sådan den lyder delvis ändrad i lag 467/2001 och 247/2006, som följer:

5 §

I den sammansättning som avses i 2 kap. 1 § 2 mom. och 3 § i rättegångsbalken ska ordföranden och en av medlemmarna vara tingsrättens lagman eller tingsdomare.

6 §

Om en nämndeman förlorar sin behörighet eller annars blir olämplig att sköta ett nämndemannauppdrag, ska tingsrätten i den sammansättning som avses i 2 kap. 1 § 1 mom. i rättegångsbalken befria nämndemannen från uppdraget eller bestämma att nämndemannen inte på en viss tid får sköta nämndemannauppdraget. Innan nämndemannen befrias från sitt uppdrag ska han eller hon ges tillfälle att bli hörd.

17 §

Lagmannen kan förordna

1) den som tjänstgjort som notarie i två månader att i tingsrättens kansli handlägga och avgöra följande mål och ärenden:

- a) inskrivningsärenden som avses i 5 kap. 1 § i jordabalken (540/1995),
- b) ansökningsärenden,
- c) mål som avses i 5 kap. 3 och 14 § i rättegångsbalken, samt

2) den som tjänstgjort som notarie i fyra månader att i enkla tvistemål som gäller fordringar träffa sådana avgöranden som avses i 5 kap. 27 a § i rättegångsbalken samt att fungera som ordförande i tingsrätten i följande fall:

- a) vid sammanträden med en domare i ansökningsärenden,
- b) vid muntlig förberedelse och vid huvudförhandling med en domare i enkla tvistemål som gäller fordringar,
- c) vid sammanträden med en domare i brottmål, om det inte för något av de enskilda brott som avses i åtalet under de omständigheter som anges där föreskrivs något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år och sex månader och svaranden inte har häktats eller meddelats reseförbud för något av de brott som avses i åtalet; i dessa fall får det inte dömas ut strängare straff än böter,
- d) vid sådant skriftligt förfarande som avses i 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål (689/1997); i dessa fall får det dock inte dömas ut något annat eller strängare straff än böter, och
- e) vid sammanträden med en domare i ärenden som gäller förvandlingsstraff för böter.

Dessutom kan lagmannen förordna den som tjänstgjort som notarie i fyra månader att i enskilda fall fungera som

- 1) medlem i en sammansättning enligt 2 kap. 1 § 2 mom. eller 2 § i rättegångsbalken,
- 2) medlem i en sammansättning enligt 2 kap. 3 § i rättegångsbalken, och
- 3) medlem i fall som avses i 6 kap. 1 § i rättegångsbalken eller i 6 kap. 11 § i lagen om rättegång i brottmål.

En notarie får inte förordnas att ensam eller såsom ordförande för tingsrätten behandla ett mål som på grund av sin art eller sin omfattning bör anses vara svårt att avgöra.

Denna lag träder i kraft den 20 .

När ett mål eller ärende vars huvudförhandling har inletts innan denna lag trätt i kraft behandlas i domstol, ska de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet iakttas.